

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ Ο ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ (Μιχ. Θ. Μηλίγκου)	161
◆ Η ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ (Καθηγ. Ἀφροδίτης Ραγιᾶ)	164
◆ ΟΚΤΩ ΜΑΪΟΥ 1945 - ΟΚΤΩ ΜΑΪΟΥ 2005 (Βασ. Κ. Σταθάκη)	170
◆ Η ΕΜΦΩΤΗ ΠΟΙΗΣΗ (Νικ. Θ. Ἀρβανίτη)	174
◆ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ (Δημ. Ν. Παπαθανασοπούλου)	178
◆ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (Βασ. Χ. Χαραλαμποπούλου)	182
◆ ΕΚΠΡΟΣΩΠΙΟΣ ΜΑΣ Ο ΑΡΧΙΜΑΣΤΟΡΑΣ ΣΟΛΝΕΣ (Νικ. Τσιρώνη)	185
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	188
◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Καθηγ. Χρ. Γιαμδριά)	190
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΑΠΙΣΤΙΑ (Πανομίτη)	191
◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.)	192

ΕΤΟΣ 68ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

ΑΡΙΘ. 662

€ 1,20

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Επιμέλεια: Ἀναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρότυπη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 68ον

ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

Ἄριθ. 662

ΕΝΑΣ ΜΕΓΑΛΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο ΜΑΡΙΝΟΣ ΓΕΡΟΥΛΑΝΟΣ

(Πάτρα 1867 - Ἀθήνα 1960)

*«Στόμα φρονίμου ζητηθῆσεται
ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ τοὺς λόγους
αὐτοῦ διανοηθῆσονται ἐν καρδίᾳ»*

(Σοφία Σειράχ, κα' 17)

Ήταν καλοκαίρι τοῦ 1960 (8 Ἰουνίου), ὅταν ὁ «πλήρης ἡμερῶν» Μαρίνος Γερουλάνος ἀγγίξε τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ ἔγινε Οὐρανοπολίτης.

Ἵπῃρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς διασημότερους Ἑλληνες γιατροὺς, καθηγητὴς τῆς Χειρουργικῆς στὴν Ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, στὴν ὁποία διετέλεσε καὶ πρόεδρος τῆς. Μὲ τὴν ἴδρυσή τῆς «Χειρουργικῆς Ἐταιρείας» (1929) ἀνακηρύχθηκε ὁ πρῶτος πρόεδρος τῆς.

Ὁ ἀείμνητος Μαρίνος Γερουλάνος πέρασε, στὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, ὡς γιατρός ἀφθαστος στὸ νυστέρι καὶ τὴν πέννα, ὡς κοινωνικὸς καὶ πνευματικὸς ἐργάτης ἀκάματος -ὡς τὰ βαθιὰ γηρατειά του- χριστιανὸς εὐλικρινὴς καὶ ἀθόρυβος, ψυχὴ μὲ πολλὰ χαρίσματα καὶ «θεῖα δωρήματα».

Χαρακτηρίστηκε «διεθνῆς ἱατρικὴ αὐθεντία» καὶ ὑπῆρξε, ὄντως, φυσιογνωμία ἐπιστημονικὴ καὶ ἠθικὴ, μεγάλου μεγέθους. Κατὰ τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Παθολογίας καὶ ἀκαδημαϊκὸ, Γεώργιο Μερικά, «ὁ Μαρίνος Γερουλάνος, μὲ τὸ “πιστεῦω” του καὶ τὴ διακονία του, ὑπῆρξε στὴν Ἑλλάδα, ὁ πατέρας τῆς Ψυχοσωματικῆς Ἱατρικῆς, τῆς Ἱατρικῆς τοῦ Προσώπου καὶ τοῦ Νεοϊπποκρατισμοῦ.

Κατὰ τὸ «ιατρικὸ πιστεῦω» τοῦ Μ. Γερουλάνου, «*ὑπάρχει μόνον ἓν ἐνιαῖον βιολογικὸν σύνολον, ὑπὸ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀποτελούμενον. Ἡ συμμετοχὴ τῆς ψυχῆς ἐνυπάρχει, παντοῦ καὶ πάντοτε, ὅπου ὑπάρχει ζωὴ, ἀνεξαρτήτως ὄργανου ἢ ἰστοῦ. Εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς ψυχῆς ὀφείλει πᾶσα ἐκδήλωσις τῆς ζωῆς, ἀδιαφόρως ἂν τὸ ὄργανον λειτουργεῖ φυσιολογικῶς ἢ ἂν ἔνεκα ὀργανικῆς βλάβης λειτουργεῖ παθολογικῶς. Εἰς τὴν ψυχικὴν δὲ ταύτην ἐπίδρασιν ὑπόκειται πᾶς ὀργανισμὸς, ὄχι μόνον ὁ εὐπαθὴς, ἀλλὰ καὶ ὁ ὅλως ὑγιής, ὄχι μόνον ὁ σωματικῶς ἀσθενής, ἀλλὰ καὶ ὁ ἰσχυρότερος ἀκόμη. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀτομικότητος*». Μὲ αὐτὴ τὴν

ἄποψη ὁ Μ. Γερουλάνος ἔθετε ὡς ἀρχὴ τὸ ὅτι, «*ἐφ’ ὅσον ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνευματικὸν ὄν, πρέπει νὰ δέχεται καὶ πνευματικὴν θεραπείαν καὶ ὄχι μόνον ὑλικήν*».

Ὁ Μ. Γερουλάνος, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς «Ἀναμνήσεις» του, ἀγάπησε, πολὺ, τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴν Κεφαλλονιά, καὶ καμάρωνε γιὰ τὴν καταγωγὴ του. Μάλιστα δέ, ἐπειδὴ καταγότανε ἀπὸ ἓνα γεωγραφικὸ τῆς κομμάτι, τὸ Ληξούρι, τὸ ὁποῖο εἶχε χαρακτηριστεῖ, ἀπὸ Κεφαλλονίτη λογοτέχνη, «Ὀμφαλὸς τῆς Γῆς»! Στὸ Ληξούρι, ὁ Μ. Γερουλάνος βαπτίστηκε, ἀπὸ τὸ σεβαστὸ ἱερεᾶ αὐτῆς τῆς κωμοπόλεως, τὸν Παναγῆ Μπασαῖ.*

Ἡ ζωὴ τοῦ Μαρίνου Γερουλάνου, μπορεῖ νὰ συνοψισθεῖ μὲ τὶς λέξεις τοῦ «ἐπιτυμβίου» στὸν ἀπέρριτο τάφο του: «*Ζωὴ σωφροσύνης, ζωὴ δοηθείας, ζωὴ χάριτος καὶ σοφίας*». Ὁμολογήθηκε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του ὅτι, ὄντως ὁ Μ. Γερουλάνος ἦταν ὑπόδειγμα Γιατροῦ καὶ Ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἄσκησε τὴν ἐπιστήμη του καὶ τὸ ἐπάγγελμά του «ὀσίως» καὶ «φιλανθρωπῶς». Κάπου ἔγραψε ὁ ἴδιος ἐξομολογητικὰ καὶ μὲ ἀληθινὴ χριστιανικὴ μαρτυρία: «*Ὀλον τὸ αἶμα καὶ ἂν δώσω διὰ τὸν συνάνθρωπόν μου, οὐδὲν πράττω ἄξιον τῶν ὧν ὁ Θεὸς ἔδωκέ μου*».

Ὁ Μ. Γερουλάνος ἦταν γερμανοτραφεὶς στὴν ἱατρικὴ του ἐκπαίδευση καὶ στὸ πρόσωπό του ἐπαληθεύτηκε ἡ γερμανικὴ παροιμία: «*Καλὸς γιατρός, μόνον ἓνας καλὸς ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γίνει*».

Ὁ Μ. Γερουλάνος ὑπῆρξε Μέλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων καὶ διετέλεσε πρόεδρος τῆς ἐπὶ μία δεκαετία (1948 - 1958), ἔχοντας ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὶς διάφορες ἐκδηλώσεις καὶ δραστηριότητες καὶ τῶν ἄλλων Συνεργαζομένων Σω-

* Σήμερα, ἐκεῖνος «ὁ ἐπ’ ἀρετῆ διαλάμψας ἱερεὺς Παναγῆς (τοῦ Μπασαῖ) ἐκ Ληξουρίου Κεφαλληνίας († 1883)» εἶναι συναριθμημένος εἰς τὸ Ἁγιολόγιον τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐορτάζεται στὶς 7 Ἰουνίου.

ματείων ὁ «'Απόστολος Παῦλος».

Οἱ «'Ακτῖνες» δημοσίευσαν ἄρθρα τοῦ Μαρίνου Γερουλάνου κατὰ τὰ ἔτη 1947, 1948, 1951, 1956, 1957.

Εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ τὸν γνωρίσω ἀπὸ κοντὰ, τὸ 1948, στὴν Κατασκήνωση τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων, στὴν Ἁγία Παρασκευὴ Ἀττικῆς, ὅπου ἤμουν Ὁμαδάρχης καὶ ὁ ἀείμνηστος Γερουλᾶνος ἦλθε νὰ μᾶς ἐπισκεφεῖ. Καταθέτω τὶς ζωηρὲς ἐντυπώσεις μου, ἀπὸ τὸ «παραουσιαστικό» του, οἱ ὁποῖες παραμένουν στὴν μνήμη ἔντονες, ὡς τὰ σήμερα: Ἡ γλυκεῖα ἔκφραση τοῦ προσώπου του, τὸ ἤρεμο ὕφος τῆς ὀμιλίας του, οἱ λεπτοὶ τρόποι τῆς συμπεριφορᾶς του, ἡ θερμὴ χειραψία του, καθὼς οἱ ἀνώτεροί μου μὲ συνέστησαν καὶ μὲ τὴν ιδιότητά μου ὡς φοιτητοῦ τῆς Ἱατρικῆς.

Στὶς μέρες μας, μὲ τὴν «κρίση ταυτότητας» τῆς ἱατρικῆς καὶ τοὺς προσβλητικὸς σχολιασμοὺς, γιὰ τοὺς γιατροὺς, ἀπὸ τὴν «κοινὴ γνώμη» καὶ γιὰ τὴν «πρωτεία τῆς διαφθορᾶς στὸ χῶρο τῆς υγείας» ἀπὸ τὶς διάφορες δημοσκοπήσεις, εἶναι ἀνάγκη νὰ θυμόμαστε μορφὲς ὅσων τὸν Μαρίνο Γερουλᾶνο. Ἀσφαλῶς οἱ μορφὲς αὐτὲς εἶναι οἱ «δρομοδείχτες» στὴν πορεία καὶ τὴ σωστὴ κατεύθυνση ἐνασκήσεως τοῦ ἱατρικοῦ ἔργου.

Πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴ σοφία τῶν λόγων τους, νὰ τὴ μελετήσουμε καὶ νὰ ἐμ-

βαθύνουμε στὰ νοήματά της. Εἶναι καθήκον μας νὰ προβάλλουμε αὐτὲς τὶς ἱατρικὲς προσωπικότητες, γιὰ νὰ ἐμπνέουν ὅλους ἐκείνους ποὺ θέλουν καὶ ποθοῦν νὰ ἐργαστοῦν γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀνάκαμψη τῶν υγειονομικῶν.

Ἡ ἠθικὴ στὸ χῶρο τῆς υγείας, θὰ βασισθεῖ στὴν ἠθικὴ συμπεριφορὰ, ποὺ θὰ δεῖξει κάθε μέλος, τὸ ὁποῖο παρέχει «ὑπηρεσίες υγείας», σὲ ἀτομικὸ ἐπίπεδο.

Ὁ Μ. Γερουλᾶνος ὑπῆρξε τὸ «πρότυπο» αὐτοῦ ποὺ πιστεῦει ὁ *Werner Jaeger* γιὰ τὸ γιατρό, δηλαδή: «προσωπικότης ἐνὸς ἐπαγγελματικοῦ ἤθους ἀποτελοῦντος τὸ παράδειγμα διὰ πᾶσαν συσχέτισιν τῆς γνώσεως πρὸς ἓνα πρακτικὸν - ἠθικὸν σκοπόν». Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς Ἱατρικῆς Παιδείας, τῆς Παιδείας ποὺ διαμορφώνει τὸ πρότυπο τοῦ Γιατροῦ - Ἀνθρώπου.

Στὰ 45 χρόνια, ποὺ κλείνουν αὐτὸ τὸ μῆνα, ἀπὸ τὴν ἐκδημία τοῦ Μαρίνου Γερουλάνου, αὐτὴ ἡ ἀναφορὰ -ἀφιέρωμα στὴ μεγάλη μορφή του- νὰ θεωρηθεῖ ἀπονομὴ δίκαιης τιμῆς, μὰ εὐγνώμωνη καὶ εὐλαδῆς ἀνάμνηση, ἐκ μέρους τῶν γιατρῶν, μελῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων, πρὸς τὸν ἀείμνηστο Ἰατρὸ Πρόεδρό της.

ΜΙΧ. Θ. ΜΗΛΙΓΚΟΣ

Καρδιολόγος

Διδάκτωρ Παν/μίου Ἀθηνῶν

« ὦ Σὺ ὅστις μᾶς ἐπλάσες! Περιγράψας ἐγὼ πρὸ ὀλίγου τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ὁποῖον ἀληθῶς ὠραῖον ὕμνον ἔφαλα εἰς δόξαν Σου!

Σὲ δοξάζω καὶ Σὲ τιμῶ πλείοτερον μὲ τὸ νὰ ἀποκαλύπτω τὰς καλλονὰς τῶν ἔργων Σου, παρὰ ἂν ἔκαια τὰ πολυτιμότερα τῶν θυμαμάτων ἐνώπιον τῶν ποδῶν Σου».

Γαλῆνος ὁ Περγαμνὸς
Χριστιανὸς ἱατροφιλόσοφος (128 - 200 μ. Χ.)

Μετάφραση - ἀπόδοση
Κωνσταντῖνος Ν. Καλλίνικος (1906)

Η ΝΟΣΗΛΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΩΣ ΜΟΝΑΔΙΚΟΥ ΠΡΟΣΩΠΟΥ

Είσαγωγή

Μέσα στα πλαίσια του θέματος του φετινού Πανελληνίου Συνεδρίου μας* «*Η οικουμενικότητα της Νοσηλευτικής*», θεωρείται απαραίτητη ή έμφαση στη διάσταση:

‘Η νοσηλευτική του ανθρώπου
ως μοναδικού προσώπου.

Τò περίγραμμα της εισήγησης αυτής περιλαμβάνει τὰ ἑξῆς:

– ‘Η νοσηλευτική ἐπιστήμη τῆς φροντίδας τοῦ ἀνθρώπου

– ‘Υγεία, ἀσθένεια καὶ νοσηλευτική

– ‘Ο ἄνθρωπος ὡς μοναδική ψυχοσωματική προσωπική ὕπαρξη

– ‘Η θεώρηση τοῦ ἀρρώστου ὡς προσώπου.

‘Η νοσηλευτική ἐπιστήμη τῆς φροντίδας τοῦ ἀνθρώπου

‘Η Νοσηλευτική εἶναι ἐπιστήμη ὑγείας καὶ τέχνη φροντίδας. Σύνθεση ἐπιστημονικῶν γνώσεων, νοσηλευτικῆς φιλοσοφίας, κλινικῆς φροντίδας καὶ διαπροσωπικῆς ἐπικοινωνίας.

‘Η Νοσηλευτική εἶναι θεῖο ἔργο¹, πνοὴ καὶ ποίημα ἀγάπης², μορφή ἡρωϊσμοῦ καὶ θυσίας³. Θεωρεῖται ἠθική, δημιουργική, πολιτιστική δύναμη μέσα στὴν κοινωνία, ἐμπνεόμενη ἀπὸ πνευματικὲς πανανθρώπινες ἀξίες⁴.

‘Επομένως ἡ ἄσκηση τῆς ἀπαιτεῖ ὄχι μόνο ἐπιστημονικὲς γνώσεις, διαπροσωπικὲς, διανοητικὲς καὶ τεχνικὲς ικανότητες καὶ δεξιότητες, ἀλλὰ καὶ ἓνα σύστημα ἀνω-

τέρων ἀρχῶν ὡς δεοντολογικὴ βάση καὶ φωτεινὸ σηματοδότη γιὰ κάθε νοσηλευτή⁵.

‘Η νοσηλευτικὴ φιλοσοφία μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει ὡς πηγή, ὡς θησαυροφυλάκιο ἀξιῶν μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνονται ἡ εὐθύνη, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια, ἡ ἐχεμύθεια, ἡ θυσία, ἡ πίστη καὶ ἡ ἀγάπη, ποὺ μποροῦν νὰ ἐμπνεύσουν τὸ νοσηλευτικὸ ἡρωϊσμό, τὴ φροντίδα μὲ θαλπωρὴ καὶ τὴ χωρὶς ὄρους ἀποδοχὴ τοῦ πάσχοντα ἀνθρώπου⁶.

‘Υγεία, ἀσθένεια καὶ νοσηλευτικὴ

Τὸ εὖρος τῆς Νοσηλευτικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκτείνεται πάνω στὸ συνεχές: ὑγεία - ἀσθένεια μὲ ὅλες τὶς ἐνδιάμεσες δομὲς καὶ προεκτάσεις τους.

‘Υγεία εἶναι ἡ κατάσταση τέλειας σωματικῆς, ψυχικῆς καὶ κοινωνικῆς εὐεξίας καὶ ὄχι ἀπλῶς ἡ ἀπουσία ἀσθένειας ἢ ἀναπηρίας⁷, ἡ εὐεξία καὶ συμμετρία τῶν σωματικῶν δυνάμεων καὶ τῆς διάθεσης τῆς ψυχῆς καὶ ἡ ικανότητα νὰ χρησιμοποιεῖ ὁ ἄνθρωπος καλὰ τὶς δυνατότητές του.

‘Η ὑγεία εἶναι βασικὴ ἀνθρώπινη ἀξία, ἀνθρώπινο δικαίωμα ἀλλὰ καὶ προσωπικὴ εὐθύνη κάθε ἐνήλικα ἀνάλογα μὲ τὶς ικανότητές του⁸. Εἶναι ἡ βάση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη καὶ πρόοδο τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἐμφανίζει σωματικὲς, ψυχολογικὲς, κοινωνικὲς, ἐκπαιδευτικὲς, οικονομικὲς καὶ διεθνεῖς παραμέτρους⁹.

‘Η ὑγεία δὲν εἶναι σταθερὴ κατάσταση, ἀλλὰ δυναμικὴ διεργασία προσαρμογῆς τοῦ ἀτόμου στὰ πλαίσια τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας¹⁰.

‘Ορισμένοι ἐπιστήμονες θεωροῦν ὑψηλὸ ἐπίπεδο ὑγείας τὸ ἐπίπεδο ὅπου ὁ ἄνθρω-

* Πανελλήνιο Νοσηλευτικὸ Συνέδριο τοῦ 2005 στὴ Θεσσαλονίκη.

πος ἐμφανίζει αὐτοπειθαρχία, ὑγιᾶ συνείδηση, λύση τῶν ψυχικῶν καὶ κοινωνικῶν συγκρούσεων, μέτρο στὴν ἱκανοποίηση ἐπιθυμιῶν, δημιουργικὲς διαπροσωπικὲς σχέσεις, ἀποδοχὴ τῶν θλίψεων, νίκη κατὰ τῶν ἀρνητικῶν δυνάμεων ποὺ ὑπονομεύουν τὴν ὑγεία¹¹.

Ὁλος ὁ πλοῦτος τοῦ κόσμου δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ ἰσοστάσιος ἐναντι τῆς ὑγείας τοῦ φτωχότερου ἀνθρώπου: «Κρείσων πτωχὸς ὑγιῆς καὶ ἰσχύων τῇ ἔξει ἢ πλούσιος μεμαστιγμένος εἰς σῶμα αὐτοῦ ὑγεία καὶ εὐεξία βέλτιον παντὸς χρυσοῦ, καὶ σῶμα εὐρωστον ἢ ὄλβος ἀμέτρητος» (Σοφ. Σειράχ λ' 14 - 15).

Πολλοὶ καὶ διάφοροι παράγοντες ἐπηρεάζουν τὴν ὑγεία τοῦ ἀτόμου. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ἐσωτερικοὶ ὅπως οἱ κληρονομικοὶ καὶ ἄλλοι εἶναι ἐξωτερικοὶ ὅπως ἡ ἀγωγή τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ φυσικὸ περιβάλλον.

Ἡ ἀξία ὅμως τῆς ὑγείας, κατὰ κανόνα γίνεται πιὸ ἀντιληπτὴ μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀρρώστιας.

Ἡ ἀρρώστια παρουσιάζεται σὰν διαταραχὴ ἢ παθολογοανατομικὴ ἀλλοίωση σωματικοῦ ὄργανου, ποὺ ἐπηρεάζει τὶς περισσότερες ἢ καὶ ὅλες τὶς λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπινου ὄργανισμοῦ. Διαταράσσεται ὅλος σχεδὸν ὁ ὄργανισμὸς μὲ τὴν ἐμφάνιση τῆς α ἢ β ἀσθένειας, διότι κατὰ τὴ σύγχρονη ἀποψη, κάθε ὄργανο δὲν λειτουργεῖ ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ὑπάρχει «ἐνιαία ὀργανικὴ συλλειτουργία, διεπομένη ἀπὸ τὸν ψυχικὸ παράγοντα»¹².

Ἡ ἀρρώστια, ἤδη, περιγράφεται σὰν ἀποτυχία ἢ διαταραχὴ στὴν ἀνάπτυξη, τὶς λειτουργίες καὶ τὶς προσαρμογὲς τοῦ ψυχωσωματικοῦ ὄργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνόλου ἢ ἐνὸς ἀπὸ τὰ συστήματά του μὲ ἐπηρεασμὸ ὀλόκληρου τοῦ ἀτόμου. Εἶναι πράγματι στενὲς καὶ ἀλληλένδετες οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν διαφόρων ὀργάνων καὶ συστημάτων τοῦ ὄργανισμοῦ, μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς καὶ μεταξὺ τοῦ ὅλου ἀνθρώπου καὶ τοῦ περιβάλλοντός του. Πολ-

λὲς φορὲς μιὰ ψυχικὴ καταπόνηση, διαπροσωπικὴ σύγκρουση ἢ παρατεταμένο ἀγχος κάμπτουν τὴ φυσιολογικὴ ἀντίσταση, ὑποβαθμίζουν τὴν ἄμυνα τοῦ ὄργανισμοῦ, προκαλοῦν εὐαισθησία καὶ ἐπιταχύνουν τὴν ἐκδήλωση τῆς ἀρρώστιας.

Ἀποτελεῖ νοσηλευτικὴ καὶ ἰατρικὴ κλινικὴ διαπίστωση ὅτι, ὅσο περισσότερο δυσμενεῖς ἀλλαγὲς συμβαίνουν στὴ ζωὴ ἐνὸς ἀτόμου καὶ μάλιστα σὲ μικρὸ χρονικὸ διάστημα, τόσο μεγαλύτερες εἶναι οἱ πιθανότητες νὰ νοσήσει. Τέτοιες ἀλλαγὲς δυνατὸν νὰ εἶναι: Ὁ θάνατος συζύγου ἢ στενοῦ συγγενικοῦ προσώπου, τὸ οἰκογενειακὸ ναυάγιο, ἡ ἀπόλυση ἀπὸ τὴν ἐργασία, ἡ συνταξιοδότηση, οἰκονομικὲς ἀλλαγὲς κ. ἄ.

Ἡ ἐννοια τῆς νόσου πολὺ δύσκολα μπορεῖ νὰ ὀρισθεῖ. Διότι ἄλλοι μὲν αἰσθάνονται καλὰ ἐνῶ πάσχουν σοβαρά. Καὶ ἄλλοι δὲν αἰσθάνονται καλὰ, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀρρωστοί. Συχνὰ δὲν συμφωνεῖ ἡ ἀντικειμενικὴ μὲ τὴν ὑποκειμενικὴ ἀντίληψη τῆς ἀσθένειας καὶ τότε τὸ πρόβλημα περιπλέκεται¹³.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι οἱ ἄνθρωποι προσβάλλονται εὐκολότερα ἀπὸ λοιμώξεις καὶ ἄλλες ἀσθένειες ὅταν ἀποθαρρύνονται ἀπὸ τὴ ζωὴ. Ἴσως δὲν ὑπάρχει ταχύτερο αἴτιο ἀσθένειας ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου ὅτι εἶναι ἄχρηστος, ἀνεπιθύμητος καὶ δὲν τὸν χρειάζεται κανένας στὸ περιβάλλον του.

Ὁλόκληρη ἡ διάθεση καὶ τὸ ψυχικὸ κλίμα τοῦ ἀρρώστου ἐπιδροῦν στὴν καλὴ ἢ κακὴ πορεία τῆς ἀσθένειας. Ἡ θέληση τοῦ ἀρρώστου νὰ θεραπευθεῖ καὶ ἡ αἰσιοδοξία του συντελοῦν στὴν ὑπερνίκηση τῆς ἀσθένειας. Ἀντίθετα, ἡ ψυχικὴ ἀπογοήτευση καὶ ὁ ὑπερβολικὸς φόβος χειροτερεύουν τὴν κατάσταση¹⁴. Ἄν ὁ ἀσθενὴς δὲν ἔχει πόθο καὶ ζῆλο γιὰ νὰ ζήσει, ἂν δὲν ἔχει κάποιο σκοπὸ, ἢ πρόγνωση του εἶναι κακὴ καὶ ὅταν ἀκόμη εἶναι ἄριστη ἢ νοσηλευτικὴ καὶ ἰατρικὴ φροντίδα. Ὁ Ἴπποκράτης διδάσκει ὅτι σὲ κάθε ἀσθένεια δρᾷ θεραπευτικὰ ἡ ὑγιῆς διάνοια τοῦ ἀρρώστου, ἐνῶ τὸ ἀντίθετο δρᾷ βλαπτικὰ: «Ἐν πάσῃ νοῦσῳ τὸ

ἐρρῶσθαι τὴν διάνοιαν... ἀγαθόν τὸ δὲ ἐναντίον, κακόν»¹⁵.

Καὶ ἡ μὲν ψυχικὴ κατάσταση ἐπιδρᾷ ἔμμεσα ἢ ἄμεσα στὴν ἐκδήλωση καὶ στὴν πορεία τῆς ἀρρώστιας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρρώστια μὲ τὴ σειρά τῆς ἐπηρεάζει ὁλόκληρη τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε πολλαπλασιάζονται καὶ ἐντείνονται οἱ βασικὲς ψυχολογικὲς ἀνάγκες του.

Ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἰατρικὴ πρώτη χαρακτηριστικῶς τὴν ἀρρώστια σὰν ψυχοσωματικὴ δυσαρμονία καὶ ἀντιμετώπισε τὸν ἀρρωστο σὰν ἀδιαίρετη ψυχοσωματικὴ ὑπαρξη¹⁶. Καὶ ἡ σύγχρονη ἰατρικὴ τὸ ἴδιο διακηρύττει ὡς ἰατρικὸ πόρισμα.

Ἡ ἀρρώστια ἀνεξάρτητα ἀπὸ διάγνωση, ἀποτελεῖ ἀπειλὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ ποικίλους τρόπους. Κατὰ τὴν πρώτη εἰσοβολὴ τῆς, ἡ ἀρχικὴ ἀντίδραση τοῦ ἀνθρώπου συνήθως εἶναι ὁ φόβος: φόβος τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ ἀπροσδοκίτου, τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος, τῶν στερήσεων καὶ θυσισῶν τις ὁποῖες πιθανὸν θὰ ἀπαιτηθεῖ ἢ ἀρρώστια, τῆς ἀνάγκης ἀναθεώρησης τῶν ἀξιῶν καὶ σκοπῶν, τοῦ ἔντονου πόνου, τῆς ἀναπηρίας, καὶ φόβος τοῦ θανάτου. Ὑποχρεώνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ τὶς συνηθισμένους δραστηριότητές του. Γίνεται ἐγκωκεντρικὸς, ἀγχώδης καὶ ἀπαιτητικὸς. Ἡ ἀσθένεια εἶναι προσωπικὴ ὀδυνηρὴ ἐμπειρία καὶ ψυχολογικὴ κρίση¹⁷.

Συχνὰ ὅμως γίνεται καὶ θετικὴ ἐμπειρία γιὰ τὸν ἀρρωστο ὅταν τὸν βοηθᾷ νὰ κατανοήσει καὶ νὰ διδαχθεῖ τὴν ἀξία τῆς υγείας καὶ μὲ ποιοὺς τρόπους νὰ τὴν προστατεύει καὶ νὰ τὴ βελτιώνει¹⁸. Ἀκόμη μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει εὐκαιρία δοκιμασίας τῆς πίστεως καὶ ἐμπιστοσύνης τοῦ ἀρρώστου στὸ Θεό. Εὐκαιρία ἐσωτερικῆς ἀναμόχλευσης καὶ μεταστοιχείωσης πνευματικῶν ἀξιῶν καὶ ἐνδιαφερόντων, ποὺ εἶχαν πρὸ πολλοῦ ἀποχρωματισθεῖ καὶ λησμονηθεῖ καὶ ἔτσι προετοιμάζεται μιὰ πνευματικὴ ἀναδημιουργία. Κατὰ τὸν Γρηγόριο τὸν Θεολόγο: «κάμνουσα ψυχὴ ἐγγίζει Θεῶ»¹⁹.

Ἀπὸ ὅσα λέχθησαν διαφαίνεται ὅτι τὸ διαχρονικὸ καὶ πάντοτε ἐπίκαιρο πρόβλημα, ποὺ ἀποτελεῖ ἀληθινὴ πρόκληση ἀλλὰ καὶ συνθέτει τὸ μεγαλεῖο τῆς Νοσηλευτικῆς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι κάθε ἄνθρωπος δίδει τὴν κατάσταση τῆς υγείας καὶ τὴν ἐμπειρία τῆς ἀρρώστιας κατὰ προσωπικοὺς μοναδικοὺς τρόπους καὶ συνεπῶς χρειάζεται ἰδιαίτερα προσαρμοζόμενη νοσηλευτικὴ προσέγγιση.

Ἄς μελετήσουμε λοιπὸν στὴ συνέχεια ποιὸς εἶναι ὁ δέκτης τῶν νοσηλευτικῶν ὑπηρεσιῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς μοναδικὴ ψυχοσωματικὴ προσωπικὴ ὑπαρξη

Ἡ ὑψηλὴ εὐθύνη καὶ ἀποστολὴ τῆς Νοσηλευτικῆς ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἀτίμητη ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου, τὸν ὁποῖο ὑπηρετεῖ.

Ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπο «κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Αὐτοῦ (Γεν. α' 26).

Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην, ὁ ἄνθρωπος εἶναι πρωτίστως ἄ-τομονὸν (ἀδιαίρετη ὑπαρξη). «Ὀὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ χωριστὴ τοῦ σώματος». Ψυχὴ καὶ σῶμα δὲν εἶναι δύο διαφορετικὰ στοιχεῖα ἐνωμένα μεταξύ τους, ἀλλὰ δύο ἀπόψεις τῆς ἴδιας πραγματικότητας^{19α}.

Ὁ Μ. Βασίλειος τονίζει: «σύνθετος ὁ ἄνθρωπος ἐκ τε τοῦ γηῖνου πλάσματος καὶ ἐκ τῆς ἐνοικουσης ψυχῆς τῶ σώματι»²⁰.

Ἐξαίροντας τὴν ἀξία καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἐρωτᾷ καὶ ἀπαντᾷ ὁ ἴδιος: «Τί ἐστὶν ἄνθρωπος;... μέγα ἄνθρωπος»²¹. Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος θαυμάζει τὸν ἄνθρωπο ὡς «ἐπίγειον καὶ οὐράνιον, πρόσκαιρον καὶ ἀθάνατον»²².

Ἀξίζει νὰ ἀναφερθεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ πῶς βλέπει ὁ Θεὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ μάθουμε ποῦ ἔχει τὴν ἀρχὴ τῆς ἡ δεοντολογικῆ μας ἀρχή: νοσηλευτικὴ φροντίδα χωρὶς διακρίσεις. Ἄλλωστε σ' αὐτὴν στηρίζεται καὶ ἡ οἰκουμενικότητα τῆς Νοσηλευτικῆς. Ὁ ἱερός Χρυσόστομος γράφει: «Δι' αὐτὸν (δηλαδὴ γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο) γῆ, δι' αὐτὸν οὐρανός, δι' αὐτὸν

ἥλιος καὶ ἀστέρες· δι' αὐτὸν σελήνης δρόμοι, καὶ ὠρῶν καὶ τροπῶν διαφοραί... δι' αὐτὸν ἡμέρα καὶ νύξ...»²³.

Πράγματι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὅ,τι πιὸ πολὺτιμο ὑπάρχει στὸν κόσμον αὐτό^{23α}.

Καὶ διὰ νὰ μὴ παραβλέψουμε οὔτε νὰ καταφρονοῦμε κανένα ἄνθρωπο ὑγιῆ ἢ ἄρρωστο ἢ ἀνάπηρο, ὁ ἴδιος πατέρας τῆς Ἐκκλησίας γράφει ὅτι ὅλοι εἴμαστε «κόμοδουλοι καὶ ὁμόσκηνοι». Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσε μία κατοικία, αὐτὸν τὸν κόσμον, ἀναψε ἕνα ἥλιο γιὰ ὅλους, ἄπλωσε μία ὄροφή, τὸν οὐρανὸ, ἔστρωσε ἕνα τραπέζι, τὴ γῆ²⁴.

Ἐνῶ ὅμως ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἴμαστε μέλη τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μὲ τὴν ἴδια ὄντολογικὴ ἀξία, ὁ καθένας μας εἶναι ἕνα μοναδικό, ἀνεπανάληπτο καὶ ἀναντικατάστατο πρόσωπο καὶ δὲν εἶναι ὅμοιο μὲ κανένα ἄλλο πού ἐξῆσε ἢ ζεῖ ἢ θά ζήσει. Ποτὲ δύο ἄνθρωποι δὲν εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιοι. Ἀκόμη καὶ τὰ μονογενῆ διδύμα διαφέρουν κατὰ πολλοὺς τρόπους.

Κάθε ἄνθρωπος εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὅχι μόνον λόγῳ κληρονομικότητος καὶ περιβάλλοντος, ἀλλὰ λόγῳ τῶν εἰδικῶν ἐμπειριῶν ζωῆς, τῆς προσωπικῆς του ἀντίληψης τῶν ἐμπειριῶν αὐτῶν καὶ τοῦ μοναδικοῦ τρόπου ἀντίδρασής του πρὸς αὐτές, ὅπως ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὶς σκέψεις, τὰ συναισθήματα καὶ τὶς προηγούμενες ἐμπειρίες του²⁵.

Ἄς δοῦμε ὅμως καὶ πῶς ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἀρρωσταίνει.

Ἡ θεώρηση τοῦ ἀρρώστου ὡς προσώπου

Ἀποτελεῖ κλινικὴ νοσηλευτικὴ παρατήρηση ὅτι ποτὲ δύο ἄτομα δὲν συμπεριφέρονται κατὰ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο ὅταν εἶναι ἄρρωστοι. Καὶ ποτὲ δύο ἄρρωστοι δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸν πόνο κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο²⁶.

Σὲ κάθε περίσταση πού διώνει τὸ πρόσωπο καὶ στὴν ἀρρώστια παίζουσι καθοριστικὸ ρόλο οἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν βιοψυχοκοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν του διαστάσεων, πού ἐνεργοποιοῦνται κάθε φορὰ κατὰ

μοναδικοὺς τρόπους^{27,28}.

Τὸ νόημα πού δίνει ἕνα πρόσωπο στὰ συμπτώματα ἢ στὴν ἀρρώστια συχνὰ ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἐπίδραση στὴν πορεία του διὰ μέσου αὐτῆς. Οἱ ἄνθρωποι μποροῦν νὰ δοῦν τὴν ἀρρώστια ἀπὸ ὀκτὼ τοῦλάχιστον ὀπτικὰς γωνίες: (1) ἡ ἀρρώστια ὡς πρόκληση, (2) ἡ ἀρρώστια ὡς ἐχθρὸς, (3) ἡ ἀρρώστια ὡς τιμωρία, (4) ἡ ἀρρώστια ὡς ἀδυναμία, (5) ἡ ἀρρώστια ὡς ἀνακούφιση, (6) ἡ ἀρρώστια ὡς στρατηγικὴ χειρισμοῦ τοῦ περιβάλλοντος, (7) ἡ ἀρρώστια ὡς ἀνεπαρόρθητὴ ἀπώλεια ἢ βλάβη καὶ (8) ἡ ἀρρώστια ὡς ἀξία δηλαδὴ ὡς εὐκαιρία γιὰ πνευματικὴ ὀλοκλήρωση²⁹.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἀρρωσταίνει, δὲν δοκιμάζει μόνον τὰ ἐνοχλητικὰ καὶ ὀδυνηρὰ συμπτώματα τῆς ἀσθενείας του, ἀλλὰ καὶ ἕνα πλῆθος προσωπικῶν προβλημάτων, ἐσωτερικῶν συγκρούσεων καὶ ἀντιδράσεων, πού πρέπει νὰ ἐκτιμηθοῦν, νὰ κατανοηθοῦν καὶ ἀντιμετωπισθοῦν γιὰ τὴν καλύτερη ὀλικὴ καὶ ἐξατομικευμένη νοσηλεία καὶ θεραπεία του, ἢ ὅποια ἐπιχειρεῖται σήμερον μὲ τὴ μέθοδο τῆς νοσηλευτικῆς διεργασίας.

Στὴν κλινικὴ νοσηλευτικὴ πράξη κάθε μέρα διαπιστώνουμε πῶς πρέπει νὰ νοσηλεύουμε τὸν ἄρρωστο καὶ ὄχι τὴν ἀρρώστια. Διότι δύο ἄρρωστοι μὲ τὴν ἴδια διάγνωση ποτὲ δὲν ἔχουν τὴν ἴδια πορεία. Ὁ ἕνας θεραπεύεται γρήγορα ἐνῶ ὁ ἄλλος καθυστερεῖ νὰ ἀναρρώσει καὶ καταντᾷ ἀνάπηρος ἀπὸ κάποια μυστικὴ ψυχικὴ τραγωδία, πού τοῦ ἀδυνατίζει τὴ θέληση καὶ τὸν πόθο γιὰ τὴ ζωὴ.

Ὁ ἄνθρωπος πού ἀρρωσταίνει εἶναι κάτι ἀπείρως μεγαλύτερο ἀπὸ ἕνα στατιστικὸς ἀριθμὸς, μιὰ περίπτωση ἀσθενείας, ἕνα ἀντικείμενο ἐργασίας ἢ ἕνα σύνολο στερεοτύπων χαρακτηριστικῶν, ὅπως π.χ. ἡ ἄποψη ὅτι ὅλοι οἱ ἄρρωστοι εἶναι ἐξαρτώμενοι. Προσοχὴ νὰ μὴν τὸ πάθουμε: νὰ μαθαίνουμε ὅλοι καὶ περισσότερα γιὰ τὴν ἀρρώστια πού συναντοῦμε καὶ ὅλο καὶ λιγότερα γιὰ τὸ πρόσωπο πού τὴν παρουσιάζει μὲ τὶς εὐλογοφανεῖς πάντα ἴδιες δικαιολο-

γίες: έλλειψη χρόνου, άνεπαρκής αριθμός προσωπικού, άπαιτήσεις τής λειτουργίας τής συνεχώς νέας νοσοκομειακής τεχνολογίας, ό πολλαπλασιασμός τών ευθυνών μας, διοικητικῶν και άλλων κ.ο.κ.

Ἡ εκτίμηση τής κατάστασης τοῦ άρρώστου ως μοναδικοῦ προσώπου -τό πρώτο στάδιο τής νοσηλευτικής διεργασίας- πρέπει νά αναζητᾶ άπαντήσεις στα έρωτήματα:

– Ποιός είναι ό άρρωστος με τή συγκεκριμένη άρρώστια;

– Τί σημαίνει στο συγκεκριμένο άνθρωπο ή άρρώστια του, π.χ. άποθάρυνση; ματαίωση σχεδίων και ελπίδων για τό μέλλον, οικονομική άνασφάλεια, άπώλεια τής εργασίας ή διάσπαση τής οικογένειας;

– Τί μπορεί νά γίνει για νά βοηθηθεῖ ό άρρωστος στα παραπάνω, εκτός τής προσπάθειας άνακούφισης τών συμπτωμάτων του;

– Πώς θα τόν ύποστηρίξουμε ψυχολογικά για νά ξανακερδίσει τό χαμένο αίσθημα τής αυτοαξίας του ως προσώπου, νά επαναλειτουργήσει στο έπακρο τών δυνατοτήτων του και με κάποια ικανοποίηση παρά τούς έσωτερικούς και έξωτερικούς περιορισμούς;³⁰

Οι άπαντήσεις στα άνωτέρω έρωτήματα δέν μπορούν νά εξασφαλισθοῦν με κανένα κομπιούτερ και τής πιό τελευταίας τεχνολογίας παρά μόνο με τήν ανάπτυξη μιᾶς φιλοσοφίας πού ύπαγορεύει ένδιαφέρον και αγάπη για τό πρόσωπο πού είναι άρρωστο, για τήν άξιοπρέπεια και αξία του και περιλαμβάνει προσωπικό διάλογο μαζί του και φροντίδα τοῦ όλου ανθρώπου, άνεξάρτητα από ποιά άρρώστια έχει και πόσο αυτή μπορεί νά έχει προχωρήσει.

Ἐνοσηλευτής παρατηρεῖ με ένδιαφέρον και τή συμπεριφορά τοῦ άρρώστου, ή όποία έχει νόημα διότι μεταδίδει μηνύματα για τά συναισθήματα, τες πεποιθήσεις ή και για τή σωματική του κατάσταση και λειτουργία. Π.χ. τό άγχος μπορεί νά εκδηλώνεται με πόνο στο στομάχι. Ἡ άρνηση επικοινων-

νίας με τό περιβάλλον μπορεί νά εκφράζει σωματικό πόνο. Γι' αυτό ό νοσηλευτής άποφεύγει τούς χαρακτηρισμούς: Κακή ή παράξενη συμπεριφορά άκόμη κι αν είναι δύσκολη στο χειρισμό τής. Προσπαθεῖ νά ανακαλύψει τό νόημα πίσω από κάθε συμπεριφορά, ώστε νά βοηθήσει τό πρόσωπο στην αντιμετώπιση τής βασικής του ανάγκης π.χ. άνακούφιση τοῦ πόνου³¹. Ἐπισημαίνει όχι μόνο συμπτώματα και προβλήματα αλλά και τες προσωπικές θετικές δυνάμεις, τήν πίστη, τήν ελπίδα και τήν ύπομονή του, τες σωστές συνήθειες και συμπεριφορές φροντίδας τής υγείας του, τά κίνητρα, τά σχέδια και τά όράματα για τή συνέχιση τής ζωής του. Αὐτά θα χρησιμοποιηθοῦν στην όλική και έξατομικευμένη νοσηλευτική του φροντίδα για τήν πληρέστερη άνάρρωσή του³².

Επιλεγόμενα

Ἦδη πολλές άλλες πράξεις πραγματοποιοῦνται στις μεθόδους παροχής ύπηρεσιῶν υγείας. Δέν μεταβάλλουν όμως τόν οὐσιώδη σκοπό τής Νοσηλευτικής, τή φροντίδα τοῦ ανθρώπου. Τό ζήτημα δέν είναι γιατί νοσηλεύουμε αλλά πώς νοσηλεύουμε τόν σύγχρονο άνθρωπο σέ μιᾶ έποχή συνεχούς άλλαγής.

Ἡ Νοσηλευτική τοῦ ανθρώπου ως μοναδικοῦ προσώπου με ὕψιστη αξία μπορεί νά άσκεῖται σ' όλες τες δομές ύπηρεσιῶν υγείας: Στο νοσοκομείο, στο σπίτι, στο σχολείο, στο κέντρο υγείας, στον παιδικό σταθμό, σέ κάθε κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον, στον πόλεμο και στην ειρήνη. Και προσφέρεται σέ κάθε ηλικιακή ομάδα από τή σύλληψη και τή γέννηση μέχρι τά γηρατειά και τό θάνατο.

Ἡ Νοσηλευτική έχει οικουμενική άποστολή. Ὑπηρετεῖ τόν άνθρωπο άνεξάρτητα από ένδικότητα, φυλή, φύλο, χρώμα, θρησκεία, πολιτικά φρονήματα, κοινωνική θέση, μόρφωση και κατάσταση υγείας. Αὐτό τό εὔρος και διαμέτρηση τής άμέριστης φροντίδας με σεβασμό πρὸς τήν ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τήν ιερότητα τής

άνθρωπινης ζωής και με έμπρακτη αγάπη, αποτελεί τη μοναδική συμβολή της Νοσηλευτικής στο σύγχρονο κόσμο.

Θά θελήσουμε, οί Νοσηλευτές, νά αναλάβουμε τó άγώνισμα για τήν ανάπτυξη της Νοσηλευτικής του άνθρώπου ως ένιαίας προσωπικής και μοναδικής ψυχοσωματικής όντότητας, μέσα στην όπτική της πραγμάτωσης της άνθρωπιστικής και οίκουμενικής άποστολής της Νοσηλευτικής;

Δρ. ΑΦΡΟΔΙΤΗ ΡΑΓΙΑ
Όμ. Καθηγήτρια Νοσηλευτικής
Πανεπιστημίου Άθηνών

Βιβλιογραφία:

1. Θεοδώρου Στουδίτου 'Ιαμβος ΙΖ' Είς τόν Νοσοκόμον, *P. G. 99, 1785D*.
2. Ραγια Ά. Η άδελφή: Τό μεγαλειό του έργου της. Άθήνα, Έκδόσεις Άδελφότητος «ΕΥΝΙΚΗ» 1972 : 38.
3. Λανάρα Β. 'Ηρωϊσμός και νοσηλευτική. Β' έκδ., Άθήνα, 1996 : 150.
4. Χριστοφόρου Α. Διεθνές Συμπόσιο της Άκαδημίας Άθηνών για τίς Πανανθρώπινες Άξίες - Περιλήψη. Άκτίνες 2004 (Νοε.): 301 - 305.
5. Ραγια Ά. Μπορεί νά καλλιεργείται ή γνώση χωρίς ταυτόχρονη καλλιέργεια τών αξιών; Νοσηλευτικές προοπτικές. Νοσηλευτική 1995 (3) : 121 - 126.
6. Λεμονίδου Χ., Πέτσιος Κ., Πατηράκη Ε., *Van der Arend A.* Διερεύνηση της διαχρονικής εξέλιξης τών κωδίκων νοσηλευτικής ήθικής και δεοντολογίας και της σχετικής νομοθεσίας στην Έλλάδα - Μέρος Β'. Νοσηλευτική 2003 (Άπρ. - Ιούν.): 150 - 156.
7. *World Health Organization. Constitution of the World Health Organization. WHO Chronicle, 1947, 1 : 29.*
8. *Kozier B, Erb GL. Fundamentals of nursing and procedures. 4th ed., Menlo Park Calif., Addison Wesley, 1991.*
9. Μονοπάλης Σ., Μωραϊτης Ι., Κούβαρης Μ. Ύγεια, άνθρωπιστική ιατρική και ιατρική εκπαίδευση. *Materia Medica Graeca, 1979, 7 (3) : 284 - 292.*
10. *Smith JA. The idea of health: A philosophical inquiry. Advances of Nursing Science 1981, 3 (3) : 43 - 50.*
11. *Tournier P. The healing of persons. New York, Harper & Row, 1965 : xx, 189.*
12. Γερουλάνου Μ. Η ιατρική από πνευματικής άπόψews. Άθήνα, 1956 : 19.
13. Γαρδίκια ΚΔ. Λόγοι και λόγια (Η έννοια της νόσου). Άθήνα, Έκδόσεις Παριαϊάνου, 1992 : 53 - 62.
14. Μουλοπούλου Σ. Θεραπευτική έσωτερικών νόσων. Άθήνα, Έκδόσεις Παριαϊάνου, 1983 : 104.
15. *Ιπποκράτους Άφορισμοί 11, 33.*
16. Πλάτωνος Χαρμίδης 156, *bcde*.
17. Ραγια Α. Βασική νοσηλευτική - Θεωρητικές και δεοντολογικές άρχές. 6^η έκδ. Άθήνα, 2005 : 57.
18. *Moch SM. Health within illness. Conceptual evolution and practice possibilities. Advances in Nursing Science 1989, 11 (4) : 23 - 31.*
19. Γρηγορίου Θεολόγου *P. G. 37, 530.*
- 19α. Άριστοτέλους περί ψυχής. 412 β, 413α.
20. Μ. Βασιλείου *P. G. 29, 340.*
21. Γρηγορίου Νύσσης *P. G. 44, 280C.*
22. Γρηγορίου Θεολόγου *P. G. 36, 632AB.*
23. *Ιωάννου Χρυσοστόμου P. G. 55, 233.*
- 23α. «Ό άνθρωπος ό,τι πιό πολύτιμο» ΖΩΗ, 2005 (3 Μαρτίου) : 35.
24. *Ιωάννου Χρυσοστόμου P. G. 59, 101 - 102 - ΕΠΕ 6, 724 - 726.*
25. *Travelbee J. Interpersonal aspects of nursing. 2nd ed. Philadelphia, Davis Co, 1971 : 28.*
26. *Potter PA, Perry AG. Basic nursing - Theory and practice. St. Louis, Mosby Co, 1987 : 49, 578.*
27. *American Holistic Nurses' Association. Description of Holistic Nursing, January 1994.*
28. Κακαβούλη Α. Τό άνθρώπινο πρόσωπο και τά όρια της έλευθερίας στη σχολική τάξη. «Έλληνοχριστιανική Άγωγή», 2005 (Φεβρ.): 38 - 43.
29. *Lipowski ZI. Physical illness, the individual and the coping process. Psychiatric Medicine 1970 (1) : 90.*
30. *Field M. Patients are people. 3rd ed. N. York, Columbia University Press, 1967 : 21, 36.*
31. *Flynn JB, Heffron Ph. Nursing: From concept to practice. London, Prentice - Hall, 1984 : 9.*
32. Ραγια Ά. Νοσηλευτική ψυχικής ύγείας - Ψυχιατρική νοσηλευτική. Ε' έκδ., Άθήνα, 2005: 72 - 73.

ΟΚΤΩ ΜΑΪΟΥ 1945 - ΟΚΤΩ ΜΑΪΟΥ 2005

Α΄

Συμπληρώθηκαν στις 8 Μαΐου εξήντα χρόνια από την κατάπαυση των έχθροπραξιών του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου στην Ευρώπη. "Αν εξαιρέσει κανείς τους έπιζώντες σήμερα της τρίτης γενεάς, οι όποιοι έχουν προσωπικές εμπειρίες και ανάμνησεις από αυτά τὰ φοβερά γεγονότα, όλοι οι νεώτεροι ό,τι γνωρίζουν γι' αυτά είναι από άφηγήσεις, άναγνώσματα και τηλεοπτικές έκπομπές.

Ό πόλεμος αυτός θεωρήθηκε, και πράγματι, ως ή ρεβάνς της Γερμανίας για την ήττα της στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο (1914 - 18) και τους έπαχθεις γι' αυτήν όρους ειρήνης της συνθήκης των Βερσαλιών (1919).

Για την συνθήκη αυτήν ό γάλλος στρατάρχης Φός, νικητής του πολέμου αυτού, είχε διατυπώσει την άποψη ότι αυτή δέν κατοχύρωνε την ειρήνη, αλλά ό,τι ήταν συνθήκη άνακωχής μεταξύ Γερμανίας και των δυτικών Δημοκρατιών, πράγμα τὸ όποιον έπαληθεύθηκε σέ είκοσι χρόνια μετά με άστρονομική άκρίβεια.

Η ίδρυση της Κοινωνίας των Έθνών, προκατόχου του σημερινού ΟΗΕ, σάν διεθνούς όργανισμου παγίωσης της ειρήνης και της συνεργασίας των λαών, άποδείχθηκε άναποτελεσματική, άφ' ένός λόγω της μη συμμετοχής των Ένωμένων Πολιτειών της Άμερικής εις αυτόν και της άποχωρήσεως έξ αυτού της Γερμανίας και

της Ίταλίας στην περίοδο του μεσοπολέμου. Διεθνείς σύνοδοι όπως εκείνη του Λοκάρνο 1925 και άργότερα ή συνάντηση του Μονάχου (1938) για άφοπλισμό και ειρηνική συνύπαρξη άποκοίμησαν τις ήγεσίες των Δυτικών Δημοκρατιών, ένώ οι Γερμανοί παραβιάζοντας τους όρους της συνθήκης των Βερσαλιών έφάρμοσαν ένα ταχύρρυθμο πρόγραμμα έξοπλισμού με σαφείς έπιθετικούς σκοπούς.

Νέα όπλα, τὰ όποια έχρησιμοποιήθηκαν σέ περιορισμένη κλίμακα στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, όπως άρματα μάχης, πολεμικά άεροπλάνα και ύποβρύχια, τελειοποιημένα κατά τὸ δυνατόν παρήγοντο μαζικά από την γερμανική πολεμική βιομηχανία, σέ βαθμό τέτοιο που ή ίσορροπία έξοπλισμών μεταξύ Γερμανίας άφ' ένός και Άγγλίας - Γαλλίας άφ' έτέρου νά είναι έτεροβαρης και νά άποτελεί πρόκληση για πολεμικές ένέργειες, όπως ήταν ή εισβολή του γερμανικού στρατού την 1 Σεπτεμβρίου 1939 στην Πολωνία.

Ό Ουϊνστον Τσώρτσιλ, ό μετέπειτα πολεμικός ήγέτης της Μεγάλης Βρετανίας, ό όποιος είχε έγκαίρως έπισημάνει τους κατακτητικούς σκοπούς της ναζιστικής Γερμανίας, είχε πει πώς ό πόλεμος αυτός μπορούσε νά είχε άποφευχθεί, άν οι δυτικές δημοκρατίες είχαν δραστηριοποιηθεί στον τομέα των πολεμικών έξοπλισμών ταυτόχρονα και εις αντίρροπον εκείνων των αντίπαλων των.

Β'

Ὁ πόλεμος αὐτὸς ὑπῆρξε μοναδικὸς στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία γιὰ τὴν ἔκταση ποὺ ἔλαβε στὴν Εὐρώπη, τὴν Ἀσία καὶ τὴν δόρειο Ἀφρική, τὸν ἀριθμὸ τῶν θυμάτων καὶ τὸ μέγεθος τῶν ὑλικῶν καταστροφῶν στὰ ἔξι χρόνια τῆς διάρκειάς του. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον τὸ γεγονός ὅτι ἐνῶ ἀπέχει χρονικὰ μόλις δύο δεκαετίες ἀπὸ τὴν λήξη τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ὑπῆρξαν σημαντικὲς διαφορὲς στὰ συμβάντα τὰ ὁποῖα ἔλαβαν χώρα κατ' αὐτόν.

Συγκεκριμένα, τὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως στὴν χιτλερική Γερμανία μὲ ἑκατομμύρια κρατουμένους καὶ φονευθέντες μὲ ἐφαρμογὴ καινοφανῶν μεθόδων ἐξοντώσεως αὐτῶν μὲ τὴν κακὴ χρῆση ἐπιστημονικῶν μέσων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἕνα τέτοιο φρικιαστικὸ πρόγραμμα βασιζόμενο στὴν θεωρία τῆς καθαρότητος καὶ ὑπεροχῆς τῆς ἀρίας φυλῆς, στὴν ὁποία ἀνῆκε καὶ ὁ γερμανικὸς λαός, θεωρία τὴν ὁποία ἐπροπαγάνδιζαν οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ναζισμοῦ, ἦταν ἡ ἔμπρακτη ἐφαρμογὴ τοῦ νιτσεικοῦ προτύπου τοῦ ὑπερανθρώπου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀποβάλλει τὶς χριστιανικὲς ἀρετὲς τῆς εὐσπλαχνίας καὶ τῆς ἀγάπης. Ὁδυνηρὴ ἐκπληξὴ ἦταν γιὰ τοὺς νικηφόρους συμμαχικοὺς στρατοὺς, ὅταν τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 1945 εἰσέβαλαν στὸ γερμανικὸ ἔδαφος καὶ ἀντίκρισαν τὰ πρωτάκουστα ἐγκλήματα τῶν ναζι εἰς βάρος τῶν κρατουμένων στὰ διάφορα στρατόπεδα συγκεντρώσεως.

Γ'

Ἡ ἀπροσδόκητη κατάρρευση καὶ ἡ ἀνακωχὴ τῆς Γαλλίας τὸν Ἰούνιο τοῦ ἔτους 1940 καὶ ἡ σωτήρια ἀποχώρησις τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἀπὸ τὴν Δουνκέρκη ἔφεραν τὸν Χίτλερ κυρίαρχο στὴν Εὐρώπη. Στὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Λουφτβάφε ἔκανε καθημερινούς βομ-

βαρδισμοὺς στὴν Ἀγγλία, ἐπιφέροντας σημαντικὲς καταστροφὲς σὲ πολεμικοὺς στόχους, ἀλλὰ καὶ σὲ κατοικημένες περιοχὲς μὲ πολυάριθμα θύματα, μεταξὺ τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ, τόσο στὸ Λονδίνο, ὅσον καὶ σὲ ἄλλες πόλεις τῆς νοτίου Ἀγγλίας. Ἡ λέξη Κοβεντριοποιῶ εἰσήμαινε τὴν πλήρη ἰσοπέδωση τῆς πόλεως Κόβεντρου ἀπὸ τὶς ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1940 ἡ Μεγάλῃ Βρετανία ἦταν μόνη καὶ μὲ ἀνεπαρκῆ πολεμικὰ μέσα γιὰ τὴν φοβερὴ αὐτὴ περίσταση. Οἱ Ἕνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς διατελοῦσαν σὲ ἓνα καθεστῶς εὐμενοῦς σὺνδετερότητας, χάρις στὴν ἀποφασιστικότητά τοῦ προέδρου Φραγκλίνου Ρούσβελτ, ὁ ὁποῖος διέβλεπε τὸν κίνδυνο τῆς γερμανικῆς ἐπεκτάσεως, ἀλλὰ ἐδεσμευέτο νὰ λάβει ἐνεργὸ θέσι ἀπὸ ἓνα φιλειρηνικὸ κογκρέσο. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖο ἠδύνατο νὰ πράξει ἦταν ἡ παροχὴ ἀφθόνου πολεμικοῦ ὑλικοῦ πρὸς τὴν ἀγωνιζόμενη Μεγάλῃ Βρετανία, μεταφερόμενο μὲ ἀμερικανικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1940 εἶχαν προεδρικὲς ἐκλογὲς στὶς ΗΠΑ. Ὁ Χίτλερ διέβλεπε ὅτι τυχὸν ἐπανεκλογὴ τοῦ Ρούσβελτ στὴν προεδρεία τῶν ΗΠΑ θὰ εἶχε σὰν συνέπεια τὴν προσεχὴ ἐμπλοκὴ αὐτῶν εἰς τὸν πόλεμο. Γι' αὐτὸ συνεδούλευσε καὶ τὸν Μουσσολίνι νὰ μὴ ἐπιτεθεῖ κατὰ τῆς Ἑλλάδος πρὶν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν στὶς ΗΠΑ τὸν Νοέμβριο τοῦ ἔτους 1940, πράγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἐτήρησε ὁ δεῦτερος μὲ τὴν ἐπιθεσί του στὴν χώρα μας στὶς 28 Ὀκτωβρίου.

Ἐπρεπε νὰ μεσολαβήσει ἡ ἰαπωνικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1941 στὸ Πέρλ Χάρμπορ καὶ ἡ καταδύθισις τοῦ ἐκεῖ ἐλιμενιζομένου ἀμερικανικοῦ στόλου γιὰ νὰ εὐρεθοῦν οἱ Ἕνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία σὲ ἐμπόλεμη κατάστασι μὲ τὴν Ἰαπωνία.

Σὲ λίγες ἡμέρες παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ

Χίτλερ ἀπηύχετο τὴν ἔξοδο τῶν ΗΠΑ στὸν πόλεμο, ἐκήρυξε αὐτὸς πρῶτος τὸν πόλεμο κατ' αὐτῶν.

Ἔτσι μὲ τὴν ἤδη ἀπὸ τὸν Ἰουνίو τοῦ 1941 εὐρισκόμενη σὲ ἐξέλιξη γερμανικὴ ἐκστρατεία στὸ Ἀνατολικὸ μέτωπο, συνέβαινε κατὰ παρόμοιο τρόπο οἱ χώρες τῆς Ἐγκάρδιας Συνεννοήσεως (*Entente Cordiale*) τοῦ πρῶτου παγκοσμίου πολέμου νὰ εἶναι ἀντιμέτωποι μὲ τὴν πάντα ἰσχυρὴ, ἀλλὰ σὲ ὀριακὸ πλέον στάδιο, Γερμανία. Ἡ ἀλόγιστη ἐπιθετικότητά τῆς Γερμανίας ἔφερε σὲ κατάσταση συμμαχίας χώρες μὲ φιλελεύθερο κοινωνικὸ καθεστῶς, μὲ τὴν μπολσεβικικὴ ἀθεϊστικὴ Ἑνωσιὴ τῶν Σοσιαλιστικῶν Σοβιετικῶν Δημοκρατιῶν, τῶν ὁποίων ὄντως, παρὰ τὴν ἀρχικὴ ἦττα, ἐπέδειξαν στὴν συνέχεια οἱ λαοὶ ἀντοχὴ καὶ πατριωτισμό. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ πρωτοβουλία τοῦ Ἰωσήφ Στάλιν στὶς ὥρες τῶν πολὺ μεγάλων θυσιῶν γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς ΕΣΣΔ ζήτησε ἀπὸ αὐτούς, ὄχι γιὰ τὴν κομμουνιστικὴ ἐπανάσταση, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀπόκρουση μιᾶς τρομερῆς ἐπιδρομῆς νὰ θυμηθοῦν τὴν χριστιανικὴ πίστη καὶ ξεχνώντας τοὺς ὀρισμοὺς ποὺ εἶχαν γραφεῖ στὰ κομμουνιστικὰ λεξικά καὶ τὰ ιδεολογικὰ ἀλφαβητάρια γιὰ τὴν θρησκεία, δέχθηκε νὰ ἀνεχθεῖ ἢ καὶ νὰ ὑποστηρίξει καὶ πάλι τὴν θρησκεία καὶ τὴν Ἐκκλησία.

Οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματίες δὲν περιορίζονταν σὲ ἐκείνους ποὺ ἐπιπταν στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ἀλλὰ ἐπεκτείνονταν καὶ στὸν ἄμαχο πληθυσμὸ ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς βομβαρδισμοὺς ποὺ ἀκολούθησαν ἀπὸ τὴν συμμαχικὴ ἀεροπορία κατὰ τῶν γερμανικῶν πόλεων, μὲ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς Δρέσδης τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ πολέμου. Μία ἄλλη μεγάλη κατηγορία νεκρῶν εἶναι τὰ ἑκατομμύρια γερμανῶν καὶ ρώσων στρατιωτῶν αἰχμαλώτων, οἱ ὅποιοι ἀπέθαναν στὰ χρόνια τῆς αἰχμαλωσίας των ἀπὸ τὶς

κακουχίες καὶ τὴν κακὴ μεταχείριση, ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι Ρωσία καὶ Γερμανία δὲν εἶχαν ὑπογράψει πρὸ τοῦ πολέμου σχετικὴ συμφωνία, ποὺ ὄριζε ἀμοιβαῖες ὑποχρεώσεις ἔναντι τῶν αἰχμαλώτων σὲ ἐνδεχόμενο μελλοντικὸ πόλεμο. Ἐνδεικτικὸ παράδειγμα εἶναι ἡ τύχη τῶν αἰχμαλώτων τῆς στρατιᾶς τοῦ Φὸν Πάουλου, οἱ ὅποιοι παραδόθηκαν τὸν χειμῶνα τοῦ ἔτους 1943 στὸ Στάλινγκραντ. Ἀπὸ 100.000 καὶ πλέον γερμανοὺς στρατιῶτες, ἐπέστρεψαν μετὰ τὴν πόλεμο στὶς ἐστίες τοὺς μόνον ἑξὶ χιλιάδες.

Δ'

Τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1945 ὑπέκλυσε καὶ ἡ Ἰαπωνία μετὰ τὴν ρίψη τῶν δύο ἀτομικῶν βομβῶν στὴν Χιροσίμα καὶ τὸ Ναγκασακί καὶ ἔτσι ἔληξε ὁ πόλεμος καὶ στὴν Ἄνω Ἀνατολή. Ὁ τραγικὸς αὐτὸς ἐπίλογος συνδέεται μὲ τὴν πλέον ἐντυπωσιακὴ χρῆση τῶν τεχνικῶν πολεμικῶν ἐπιτευγμάτων. Εἶναι σκόπιμο νὰ κλείσουμε τὴν ἀναφορὰ αὐτὴν στὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, μὲ ὅσα ἔγραψε ὁ ἀείμνηστος Γ. Βερίτης στὸ περιοδικὸ «Ἀκτίνες» τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1945 γιὰ αὐτά:

«Ὁ δέκατος ἕνατος αἰώνας ἦταν ὁ αἰώνας τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ εἰκοστός; Τῆς καταστροφῆς των. Δὲν ἔμεινε κλάδος τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, ποὺ νὰ μὴ χρησιμοποιήθηκε γιὰ νὰ γίνουν πιὸ ἐξοντωτικοὶ οἱ δύο παγκόσμιοι πόλεμοι. Δὲν ἔμεινε γνώση φυσικὴ, πείραμα καὶ παρατήρηση, κατάκτηση τοῦ χημικοῦ, τοῦ μαθηματικοῦ, τοῦ μηχανικοῦ, τῆς Ἡλεκτρολογίας, τῆς Μετεωρολογίας, τῆς Ἀστρονομίας, ἀπὸ τὰ πανάρχαια ὡς τὰ πιὸ μοντέρνα κεφάλαια τῆς Φυσικῆς, ποὺ νὰ μὴ δεθῆκανε στὸ ἄρμα τοῦ Ἄρη γιὰ τὸν ἐξολοθρευτὸ τῶν ἀνθρώπων».

»Ἔτσι τὸ δράμα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου καὶ τοῦ νεώτερου πολιτισμοῦ

ἔφτασε στήν ὀξύτερη μορφή πού μποροῦσε νά πάρει. Δέν εἶναι πιά μιὰ ἀπλή καταστροφή. Εἶναι ἕνα φαινόμενο αὐτοκαταστροφῆς. Καί ἐδῶ βρῖσκεται ἡ τραγωδία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κόσμου. Ἡ Εὐρώπη δέν καταστρέφεται ἀπό ξένους. Καταστρέφεται ἀπό τόν ἑαυτό της. Ὁ πολιτισμός της συντριβεται μέ τὰ ἴδια του τὰ χέρια. Ἡ τεχνική πρόοδος φθείρει τόν ἑαυτό της».

» Ὁ μηχανικός πολιτισμός αὐτοκτονεῖ. Ἡ Εὐρώπη εἶναι μιὰ τραγική Μήδεια, πού σφάζει τὰ παιδιά της. Καί τὸ τραγικώτερο εἶναι ὅτι συναισθάνεται πολὺ καλά τὸ τρομερὸ ἔγκλημά της. Δραματικώτερο παράδειγμα συντριβῆς πολιτισμοῦ στήν πανανθρώπινη ἱστορία δέν θά βροῦμε. Ἡ Εὐρώπη ὑψώθηκε ὡς τὰ ἄστρα. Ἐπανάλαβε τὴ φράση τοῦ Ἐωσφόρου: Ὑπεράνω τῶν ἀστρων θήσω τὸν θρόνο μου! Τώρα πέφτει. «Καί ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη!».

Ἐκτοτε ἔχουν παρέλθει ἔξι δεκαετίες. Στὸ διάστημα αὐτὸ συντελέσθησαν πολλὰ σημαντικά γεγονότα. Ἄν ἐξαίρεσει κανεῖς τοὺς πολέμους πού ἔλαβαν χώρα τὴν δεκαετία τοῦ 1990 κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ διαμελισμοῦ τῆς πρώην Γιουγκοσλαβίας, ἡ εἰρήνη -ἔστω καί ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς

ἰσορροπίας τοῦ τρόμου, λόγω τῶν φοβερῶν ἐξοπλισμῶν μεταξὺ τῶν ἐλευθέρων χωρῶν τῆς Δύσεως καί τοῦ ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ- διατηρήθηκε ὅλα τὰ χρόνια αὐτά. Ἀπὸ τὸ ἔτος 1950 μία διαδικασία κατὰ στάδια ἐξελίσσεται γιὰ τὴν ἐνωμένη Εὐρώπη, ἀρχικά μέ τὴν ἴδρυση τῆς Κοινοπραξίας Χάλυθος καί Ἄνθρακος, τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση, τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο. Οἱ πολιτικὲς μεταβολὲς στὶς χώρες τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης καί τὴν Ρωσία στὶς ἀρχὲς τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 καί ἡ φιλελευθεροποίηση αὐτῶν συνετέλεσαν στήν σταθεροποίηση τῆς εἰρήνης στήν Εὐρώπη καί στήν ἐπίδοση τῶν λαῶν σὲ εἰρηνικοὺς σκοποὺς.

Ἄνησυχία γιὰ τὸν πνευματικὸ προσανατολισμὸ τῶν εὐρωπαϊκῶν κοινωνιῶν ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἀρχικά αὐτὲς μέ τὴν ἐμπνευσμένη καθοδήγηση τῶν ἰδρυτῶν τῆς ΕΟΚ διεκήρυσσαν τὸν σεβασμὸ τους πρὸς τῆς πνευματικῆς ἀξίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, οἱ διάδοχοί των ἐμφανίζονται ψυχροὶ καί ἀδιάφοροὶ πρὸς αὐτές. Ἄς εὐχηθοῦμε τὸ ἀρχικὸ πνεῦμα νὰ ἐπανεέλθει γιὰ τὴν στήριξη καί εὐδόωση τῶν σκοπῶν τῆς Ἐνωμένης Εὐρώπης.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Ἡ ἐγγραφὴ νέων συνδρομητῶν εἰς τὰς «Ἀκτῖνας» εἶναι ἕνα πνευματικὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἡμποροῦμε νὰ ἐπιτελέσωμε ὅλοι, μέ μικρὰν προσπάθειαν.

Η ΕΜΦΩΤΗ ΠΟΙΗΣΗ

Ἡ βασική σχέση ανάμεσα στὴν Ἀρχαιοελληνική - Κλασική ποίηση καὶ στὴ Βυζαντινὴ - Ἐκκλησιαστική, βρίσκεται στὴ συνέχεια. Ἡ δεύτερη εἶναι συνέχεια καὶ ἐξέλιξη τῆς πρώτης, στὰ μορφολογικὰ κυρίως στοιχεῖα. Τὰ στοιχεῖα οὐσίας ἢ περιεχομένου εἶναι καινούργια, μὲ ἀφετηρία τὸ ὑπερούσιο Φῶς καὶ τὴν Ἑκσταση. Ἐδῶ, ὁ ποιητής, ὁράται διαφορετικὰ καὶ ὁραματίζεται ὑπερφυλικά. Ἡ Ἑκσταση γεννιέται ἀπὸ τὸ ὄραμα τὸ ἐμπλετο μὲ ὑπερούσιο Φῶς!

Στὴν ἀρχαιότητα, ἡ ποίηση μπαίνει στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνα ἀπὸ τὴν παιδική του ἡλικία. Ὁ Ὅμηρος, ὁ ἀρχαιότερος ποιητὴς τῶν Ἑλλήνων, γίνεται ὁ δάσκαλος. Τὰ ἔργα του ἀποτελοῦν τὰ σχολικὰ ἀναγνώσματα. Τὰ παιδιά μαθαίνουν καὶ ἀπαγγέλλουν στίχους του. Ὑστερα ἔρχονται οἱ ἄλλες μορφές ἐντεχνου λόγου, ποὺ καὶ αὐτὲς ἀκολουθοῦν τὸν ἴδιο παιδευτικὸ δρόμο.

Σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς πληροφορεῖ ἡ *Anne-Marie Buttin* στὸ βιβλίο της «Ἡ Κλασικὴ Ἑλλάδα»¹, «οἱ τραγωδίες καὶ οἱ κωμωδίες ἀπαγγέλλονται σὲ μορφὴ τραγουδιοῦ, ψαλμοῦ ἢ ἀπλῶς ἀφήγησης». Ὁ Πλούταρχος σὲ μιὰ πραγματεία του ἀναφέρεται στὸ «πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν» (πῶς πρέπει ὁ νέος ν' ἀκούει τὰ ποιήματα). Αὐτὸ μᾶς βεβαιώνει ὅτι, ἀκόμα καὶ στὸ τέλος τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ., ποὺ τὸ βιβλίο εἶναι ἀρκοῦντως διαδεδομένο, «τὰ λογοτεχνικὰ κείμενα μεταφέρονται προφορικὰ». Χάρη στὸν τρόπο ἀπαγγελίας, διαδίδονται καὶ διασώζονται. Ἡ ποίηση κυριαρχεῖ στὴ ζωὴ τοῦ Ἑλληνα! Βρίσκεται μέσα στὸν γενετικὸ

του ἱστό, θὰ λέγαμε.

Ἄν καὶ ὁ Πλάτων «ἀρνεῖται νὰ δώσει στοὺς ποιητὲς μιὰ θέση στὴν ἰδανικὴ κοινωνία ποὺ ὀνειρεύεται», ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὸν λόγο (τὸν ἐντεχνό) δείγμα πολιτισμοῦ ἀνώτερου. Ἡ *ἰσηγορία* εἶναι οὐσιῶδες στοιχεῖο στὸν κοινωνικὸ χῶρο καὶ ἐκφράζει «τὸ δικαίωμα γιὰ ἐλευθερὴ ἐκφραση, (ποῦ) εἶναι ἴσο γιὰ ὅλους». Γιὰ τὸν Ἑλληνα «ἡ ἐλευθερία ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἐλευθερία τοῦ λόγου».

Ὁ *λόγος* ἔχει τεράστια σημασία γιὰ τὸν Ἑλληνα. Κι αὐτὸ ἀκριβῶς «ἀποτελεῖ καὶ τὴ μεγάλη διαφορὰ μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων». Ἡ μεγάλη ἰδεολογικὴ σύγκρουση καὶ ἡ καθολικὴ ἀπόρριψη τῶν βαρβάρων γίνεται μετὰ τοὺς Μηδικοὺς Πολέμους. Ἡ εἰσβολὴ καὶ οἱ συμπεριφορὲς τῶν εἰσβολέων γεννάει τὸ μῖσος γιὰ τοὺς βαρβάρους στὴν πανελλήνια συνείδηση.

Ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοφάνη βεβαιωνόμαστε ὅτι στὴν Ἀθήνα τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. ὑπάρχουν ἐλάχιστοι ἀγράμματοι. Τὸ σημαντικό εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἀντίθετα μὲ τοὺς Ῥωμαίους, «δὲν προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν κανέναν». Εἶναι πρωτογενῆ τὰ εἶδη τοῦ ἐντεχνου λόγου τους.

Ἡ τραγωδία, ποὺ γεννιέται ἀπὸ τὸν διθύραμβο, ἐνδιαφέρεται νὰ μελετήσῃ καὶ νὰ βελτιώσῃ τοὺς ἀνθρώπινους χαρακτήρες, νὰ συγκεντρώσῃ καὶ νὰ ταξινομήσῃ «τίς παραδόσεις καὶ τοὺς μύθους τῶν προγόνων». Ἀναπτύχθηκε στὴν Ἀττικὴ. Ἡ καθιέρωση τὸ 534 π.Χ. τῶν δραματικῶν ἀγῶνων ἀπὸ τὸν Πεισίστρατο, βοηθεῖ

στην ανάπτυξη κι εξέλιξή της. «Τὰ ἀστεῖα τμήματα τοῦ διθυράμβου ἐξαφανίζονται ἐντελῶς στὴν τραγωδία».

Ὁ *Αἰσχύλος*, ὁ πατέρας τῆς τραγωδίας, μπάζει καὶ δεῦτερο ἠθοποιό, μὲ πρωτεύουσα ὅμως θέση τὸ λυρικό στοιχείο. Ὁ ἴδιος, «ἰδιαίτερα θρησκόληπτος», πιστεύει στὴν ἀόρατη Δύναμη τοῦ πεπρωμένου, κι «ἔχει ἐμπιστοσύνη στὴ δικαιοσύνη πού θὰ ἐπιβάλλει ὁ Δίας».

Ὁ *Σοφοκλῆς* μπάζει καὶ τρίτο ἠθοποιό. Ἄν καὶ «διατηρεῖ τὴν ἔννοια τοῦ πεπρωμένου», πιστεύει στὸ αὐτεξούσιο. Ὁ ἥρωας (ἄνθρωπος) εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὰ δεινά του καὶ ὄχι οἱ θεοί. Προκαλεῖ τὴ συμπόνια τοῦ θεατῆ, μπάζοντας ἔτσι τὸ *ἔλεος* ὡς κυριαρχικό στοιχείο. Πιὸ ξεκάθαρος εἶναι ὁ *Εὐριπίδης*, πού πιστεύει ὅτι «τὰ πάθη τῶν ἡρώων δὲν ὑπακούουν στὴ θεία βούληση, ἀλλὰ στὴν ἀτομικὴ σκέψη καὶ ἐπιθυμία». Θέση πού συναντᾶμε κατόπιν στὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὀμιλία τοῦ Ἰησοῦ².

Ἐκεῖνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἐδῶ εἶναι ὁ τρόπος ἐκφορᾶς τοῦ λόγου. Κυριαρχεῖ τὸ μουσικὸ ὕφος, πού δίνει βαρύνουσα θέση στὸ ποιητικὸ στοιχείο. Ἄλλωστε «τὰ ἑλληνικὰ προφέρονται μὲ ἀὔξομειώσεις τοῦ τόνου τῆς φωνῆς ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν ἡ συλλαβὴ εἶναι μακρὰ ἢ βραχεῖα», ὅπως ἀναφέρει στὸ βιβλίο τῆς ἠ *Anne - Marie Buttin*.

Ἡ *ἐπικὴ ποίηση*, πού ξεκινάει μὲ τὸν Ὅμηρο τὸν 8ο αἰῶνα π.Χ., θὰ ἐξελιχθεῖ καὶ θὰ πάρει διάφορες μορφές, ὅπως σὲ *λυρικὴ ποίηση, χορικὴ, θρησκευτικὴ, διδακτικὴ κ.λ.π.* Κι ἐδῶ, τὸ κυρίαρχο στοιχείο εἶναι τὸ μέτρο, πού καθορίζει τὸν τρόπο ἐκφορᾶς τοῦ λόγου. Δημιουργοῦνται διάφορα μετρικὰ συστήματα ὅπως ὁ *δακτύλιος, ὁ τροχαῖος, ὁ ἀνέπεστος*. Ὅλα τοῦτα βοηθοῦν στὸν τρόπο ἐκφορᾶς τοῦ λόγου, πού οἱ ρίζες του βρισκονται στίς ὠδές. Τὸ ξέρομε δὲ ὅτι «ὁ *προσωπικὸς λυρισμὸς* ἐκφράζεται περισσότερο μὲ τὸ

μέτρο παρὰ μὲ τὸ περιεχόμενο».

Στὴ Χριστιανικὴ Ἑλλάδα, πού ἐκφράζεται μὲ τὸ Βυζάντιο, ὁ ἀρχαιοελληνικὸς ποιητικὸς πλοῦτος δὲν ἀποβάλλεται. Ἀντίθετα, μπαίνει στὴν ὑπηρεσία τῆς νέας θρησκείας. Ἡ θρησκευτικὴ - ἐκκλησιαστικὴ ποίηση, πού ἀναπτύσσεται, κρατάει ὅλα κείνα τὰ ποιητικὰ στοιχεῖα, πού συνάδουν μὲ τὴν νέα πίστη. Τὰ ἐξαγνίζει καὶ τὰ φωτίζει μὲ τὸ ἄκτιστο Φῶς τοῦ Θεῶ³ καὶ τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ νέα ποίηση ἀκολουθεῖ τὸ «*μεταμορφούμεθα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, καθάπερ ἀπὸ Κυρίου Πνεύματος*»⁴. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα εἶναι ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, ὁ Χρυσορρός, πού ἀνοίγει νέους δρόμους στὴ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ μπάζει νέα στοιχεῖα στὴν ποίηση.

Ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐκκλησιαστικὸς ποιητῆς γεννήθηκε τὸ 676 μ.Χ. στὴ Δαμασκὸ τῆς Συρίας ἀπὸ ἐπιφανεῖς γονεῖς. Ὁ δάσκαλός του, ὁ μοναχὸς Κοσμᾶς⁵, ὁ «ἀσύγκριτος», τὸν πλούτισε μ' ἐξαιρετικὴ παιδεία καὶ πλούσια γνώση. Ἔτσι, πού ἡ πνευματικὴ του ἀρματωσιὰ μαζὶ μὲ τὴ βαθύτατη πίστη καὶ τὰ ἰδιαίτερα χαρίσματα του, νὰ τὸν καταστήσουν τὸν Χρυσορρόα τῆς Ὀρθοδοξίας γιὰ τὸ ποιητικὸ καὶ πεζὸ ἔργο του, καὶ τὸν Ὁρφέα τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ μουσικότητα τοῦ στίχου του. Σύμφωνα μὲ τοὺς εἰδικούς, στὸ μουσικὸ τομέα ἀποτελεῖ σταθμὸ στὴν ἱστορία τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς.

Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός μὲ πλούσια ἑλληνικὴ παιδεία, ὅπως ὅλοι οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, χειροτονήθηκε Μοναχὸς καὶ Πρεσβύτερος ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Ἱεροσολύμων Ἰωάννη. Ἐγκαταστάθηκε στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Σάββα ἔξω ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα κι ἔμεινε νὰ μελετᾶει καὶ νὰ γράφει ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Πρόκειται γιὰ πολυσύνθετη καὶ πολυτά-

λαντη προσωπικότητα, πού «ἐλάλησε πολλές γλώσσες». Μελέτησε φιλοσοφία, θεολογία, ποίηση καὶ μουσική! Καθὼς μαρτυρεῖται *ἐφιλοσόφησε ἐπὶ παντός θέματος, μὲ τὸ ὅποιον ἀσχολήθηκε*.

Πολέμησε μὲ γενναιότητα καὶ παρηγοσία τοὺς εἰκονομάχους αὐτοκράτορες Λέοντα τὸν Ἰσαυρο καὶ Κωνσταντῖνο τὸν Κοπρώνυμο. Μὲ τὴν ἴδια γενναιότητα, χωρὶς περιδεησμούς καὶ ἀνασταλτικὲς φοβίες, καταφεύγει στὴν ἑλληνικὴ γραμματεία καὶ δανεῖζεται ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού συναδουν μὲ τὰ νέα πολιτισμικὰ δεδομένα.

Ἡ λυρική ποίηση τοῦ βου π.Χ. αἰῶνα, μὲ τοὺς Ἀλκαῖο, Σαπφῶ καὶ Συμωνίδη καὶ τοῦ 5ου μὲ τὸν Πίνδαρο, φαίνεται δὲν τοῦ εἶναι ἄγνωστη. Ὅπως δὲν τοῦ εἶναι ἄγνωστοι οἱ μεγάλοι τραγικοὶ τοῦ 5ου αἰῶνα π.Χ., Αἰσχύλος, Εὐριπίδης καὶ Σοφοκλῆς. Καὶ βέβαια γνωρίζει πολὺ καλὰ τὴν *ἐποποιία* τοῦ 8ου καὶ 7ου π.Χ. αἰῶνα μὲ τὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Ὅμηρο.

Χρησιμοποιεῖ μετρικὰ πρότυπα κυρίως ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Εὐριπίδη. Συγχρόνως μεταφέρει στίς ὠδὲς του ἀρχαῖες μελωδίες, ὅσες κατὰ τὴ γνώμη του ἀρμόζουν στὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Γιὰ παράδειγμα, ὁ εἰρὸς τῆς α' καὶ γ' ὠδῆς τοῦ περίφημου κανόνα τῶν Χριστουγέννων ἔχει ὡς μετρικὸ πρότυπο ποιητικὰ κομμάτια ἀπὸ τὴν Ἑκάθη τοῦ Εὐριπίδη. Ὅπως, στὴν α' ὠδή, τὸ *«ἔσωσε λαὸν θαυματουργῶν Δεσπότης»*, βασίζεται στὸ *«Ποῦ τὰς φίλας δῆτ' εὐρόνας δείξεις ἀναξ»* (Ἑκάθη 828). Καὶ τὸ *«Νεῦσον πρὸς Ὑμνοὺς οἰκετῶν ἐνεργέτα»* τῆς γ' ὠδῆς στιχουργεῖται μὲ πρότυπο τὸ στίχο 1192 τῆς Ἑκάθης: *«Σοφοὶ μὲν οὖν εἰσ' οἱ τὰδ' ἠκριδωκότες»*.

Ὁ περίφημος κανόνας τῆς Ἀναστάσεως, πού ψέλνεται σὲ ὅλους τοὺς Ὁρθόδοξους Ναοὺς τὴν Κυριακὴ τῆς Ἀναστάσεως, ἀξημέρωτα, φαίνεται νὰ στιχουργήθηκε στὸ μετρικὸ πρότυπο τῆς Ἰλιάδας

τοῦ Ὁμήρου. Ὁ πρῶτος στίχος τοῦ εἰρμουῦ τῆς γ' ὠδῆς: *«Δεῦτε πόμα πῖωμεν καινόν»* στιχουργεῖται στὸ στίχο *«Τίς δ' αὖτις μετέειπεν βοήν»* (Ἰλιάδα Κ 24).

Ὅπως ὁ Κύριος ἄπλωσε τὶς παλάμες καὶ ἔνωσε *«τὰ τὸ πρὶν διεστῶτα»*, σύμφωνα μὲ τὴν γ' ὠδή τοῦ Κανόνα τοῦ Μ. Σαββάτου, ἔτσι καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς ἔνωσε τὴν ἀρχαία ποίηση μὲ τὴν νέα, τὴν ἁγιασμένη Βυζαντινὴ! Καὶ τούτῃ ἐνώνεται μὲ τὴν νέα ἑλληνική. Ὁ Διονύσιος Σολωμὸς γράφει τὸ περίφημο ποίημά του γιὰ τὴ *Μέρα τῆς Λαμπρῆς*, πού ἐνσωματώνει στὸ *«Λάμπρο»*.

Ἔτσι, ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, γίνεταί τὸ πνευματικὸ πανηγύρι, πού ἀγκαλιάζει ὅλα τὰ γνήσια ποιητικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ὑψώνει σὲ ἕμνο διθυραμβικὸ γιὰ τὸ Μέγα Πάσχα, *«τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν»!* Γιὰ τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου τὸ πανσεβάσμο, πού *«ἐν χαρᾷ ἀλλήλους περιπτυσώμεθα»*. Καὶ καθὼς εἶπε ὁ Διονύσιος Σολωμὸς:

*«ἀνοῖξετε ἀγκαλιᾶς εἰρηνοφόρος
ὄμπροστὰ τοὺς Ἁγίους καὶ φιληθῆτε
φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
πέστε Χριστὸς Ἀνέστη! ἔχθροι καὶ
φίλοι».*

ἀφοῦ *«νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός»*, ὅπως τὸ εἶπε ὁ Χρυσορροῆας.

Ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ ποίηση, σὲ μεγάλο ποσοστὸ, τὰ ξέχασε ὅλα τοῦτα καὶ περνώντας στὸ χῶρο τῆς θρησκευτικότητας, δέχεται δυτικὲς ἐπιρροές, κυρίως προτεστάντικες. Μεταβάλλεται σὲ θρησκευτικὴ ποίηση, ἀποβάλλοντας τὸν ὄρο Χριστιανική, μὲ κυρίαρχο στοιχεῖο τὸν διδασκισμὸ ἢ σὲ *«προσευχόμενη»* ἀποχρωματισμένη ἀπὸ κάθε στοιχεῖο ἐκκλησιαστικῆς ἕμνογραφίας, δυτικότερο, ἔτσι πού θυμίζει Μαντόνες, γλυκεροὺς Χριστοὺς καὶ στρουμπουλούτσικὰ ἀγγελάκια!...

Είναι λίγες οι περιπτώσεις που η νεοελληνική «θρησκευτική» ποίηση (όχι ή Χριστιανική) δέν ολίσθησε σε τέτοιες κατηφορίες. Και δέν ἔκοψε τόν ὀμφάλιο λῶρο μὲ τὴν ἀρχαιοελληνική ποίηση. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶναι καὶ τὸ «Ἄξιον Ἑστί» τοῦ Ὀδυσσεά Ἐλύτη, ὅπου ἱερουργεῖται ἡ γλώσσα ἢ Ἑλληνική στὶς ἀμμουδιές τοῦ Ὀμήρου. καὶ μνημονεύεται ὁ Διονύσιος Σολωμὸς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμαντής. Καὶ τὸ Ρόδο τὸ Ἀμάραντο, ἢ Μακρινὴ Μητέρα⁶ συνμνημονεύεται μὲ τὴν Πίνδο, τὴ Ροδόπη, τὸν Παρνασσό, τὸν Ὀλυμπο, τὸν Τυμφρηστό, τὸν Ταῦγετο, τὴ Δέρφη, τὸν Ἄθω, τὸν Αἴνός, τὴν Ἑλλάδα, τὸ Σήμερα.

Καὶ «ἡ λαλιά που δέν ξέρει ἀπὸ ψέματα / θ' ἀναπαύσει τὸ πρόσωπο τοῦ μάρτυρα»⁸. Καὶ θ' ἀκούσει τὸν ὕμνο τοῦ Χρυσορρόα: «Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί: Πάσχα, Κυρίου Πάσχα!» Κι ὁ Ὄμφάλιος Λῶρος θὰ εἶναι ἄκοφτος!...

Καιρὸς νὰ ξαναβρεῖ τὸ χαμένο δρόμο τῆς ἡ νεοελληνική χριστιανική ποίηση. Καὶ νὰ ξαναβυζάξει τὸ γάλα, πού ἔθρεψε καὶ γιγάντωσε τοὺς μεγάλους Βυζαντινοὺς Ὑμνογράφους. **Ὅχι ὅμως ἀντιγράφοντας τους, ἀλλὰ περπατώντας μὲ δική τῆς περπατησιά!**

Βέβαια, τοῦτος ὁ ἀνήφορος, θέλει μεγάλη ἀντοχή. **Θέλει μεταλαβιά ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο τῆς Ἑλληνικότητας καὶ τῆς Ἐλευθερίας,** πού μόνο ἡ ἔμφωτη Ἀγάπη προσφέρει, ἢ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸν ἐγωτισμό.

Ἐμπρός, λοιπόν! *«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρης ἀγόνου...»*⁹! Ἄλλ' ἀπ' τὴ Ζωοδόχο Πηγὴ πού ἀρδρεύει τὴν ἔμφωτη Ποίηση.

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Παραπομπές - Σημειώσεις:

1. Κυκλοφόρησε στὴν Ἑλλάδα τὸ 2004 ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Περίπλους σὲ μετάφραση Βασίλη Σκουλά κι ἐπιμέλεια Μάγδας Κλαυδιακοῦ. Στὴ Γαλλία ἡ ἀρχική ἐκδοση ἔγινε μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ Γαλλικοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ.
2. Γιὰ τὴν προαίρεση καὶ τὸ αὐτεξούσιο, καὶ τὴ σημασία τους παραπέμπουμε στὸ Ε' κεφάλαιο τοῦ Ματθαίου καὶ εἰδικότερα στοὺς στίχους 28 καὶ 29.
3. Ματθαῖοις ις', 2. Ἡ λαμπρότητα τοῦ Ἡλίου καὶ ἡ καθαρότητα τοῦ Φωτὸς εἶναι τὰ νέα στοιχεῖα στὴν ἐκκλησιαστική ποίηση. Βλέπε καὶ Ματθ. κη', 3.
4. Β' Κορινθ. γ', 18.
5. Τὸν συναντᾶμε ὡς ποιητὴ πολλῶν ὕμνογραφικῶν κειμένων.
6. Ὀδυσσεά Ἐλύτη, «Τὸ Ἄξιον Ἑστί» ἐκδοση Ἰκαρος, 13η ἐκδοση, σελ. 61.
7. Ὁ. π. σελ. 85.
8. Ὁ. π. σελ. 54.
9. Ὁ πρῶτος στίχος στὸν εἰρμό τῆς γ' ὁδῆς τοῦ Κανόνα τῆς Ἀναστάσεως.

Λόγος Ἀείροος

*Ἰωάννη Χρυσορρόα φασσίμβροτε
Γυάλινη θάλασσα ὁ φαίδιμος λόγος σου
Παφλασμὸς τοῦ Ὀμήρου τῆς «Ἐκάβης» ἀντίλαλος
Μέλι θυμαρίσιο ἀπ' τῆς Νέας Μονῆς τὸν περίβολο
Τὶς φρυγμένες ψυχές μας ἀρδεύει αἰείροος!*

Νίκος Θ. Ἀρβανίτης

Φασσίμβροτος = ὁ φέρων φῶς στοὺς θνητούς, Φαίδιμος = ὁ λάμπων.

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΠΤΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 29ην Μαΐου 1453 -ἀποφρὰς ἡμέρα- ἀποτελεῖ πλέον ὀρόσημον· εἶναι παγκόσμιον γεγονός. Εἶναι καὶ παραμένει πάντοτε μία μεγάλη ὥρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ πένθιμος ἀπαρχὴ τῆς μακρᾶς δουλείας τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τὸν ἀλλόθρησκον κατακτητὴν. Κακὸς προάγγελος ὑπῆρξε ἡ ἄλλη ἐκείνη κατάληψις τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Φράγκους τὸ 1204. Βεβαίως συνετελέσθη ἡ ἀνάκτησις τῆς ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον, πού ἐξεδίωξε τὴν λατινικὴν φρουράν, ἀλλὰ τὸ πλῆγμα τοῦ Πολιτισμοῦ, Χριστιανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ εἶχε ἐπέλθει. Τὸ Βυζάντιον μετὰ τὸ 1261 δὲν ἀνέκτησε τὴν παλαιὰν αἴγλην του. Προκύπτει ὡστόσο καὶ πλανᾶται διαρκῶς τὸ ἐρώτημα: Ποῖα εἶναι τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου, καί, μετὰ τὸν κατὰ προσέγγισιν προσδιορισμὸν τῶν αἰτίων αὐτῶν, προβάλλει ἡ ἀνάγκη νὰ δοθῇ κάποια ἀπάντησις εἰς τὸ ἄλλο ἐρώτημα: Ποῖα εἶναι τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀλώσεως διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὸν λοιπὸν κόσμον γενικώτερα;

Πολλοὶ ἱστορικοὶ ἀποδίδουν τὴν πτῶσιν τῆς χιλιετοῦς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς ποικίλα αἷτια καὶ ἄλλοι εἰς καθαρῶς οἰκονομικά. Ἡ ἐξήγησις περὶ οἰκονομικῶν αἰτίων μᾶλλον μονομερὴς εἶναι. Καὶ εἶναι τοιαύτη καθ' ὅσον δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ κατάλυσις ἐνὸς κράτους, πού ἐξέπεμπε ἐκπολιτιστικὴν λάμπην καὶ ἐξασκοῦσε ἐπιρροὴν εἰς τόσοσους λαοὺς καὶ ἔθνη ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, μὲ οἰκονομικά κριτήρια μόνον. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὰ οἰκονομικά φαινόμενα βαρύνουν καὶ διαρρυθμίζουσιν κατὰ σημαντικὸν τρόπον τὴν ἐξέλιξιν τῶν

ἱστορικῶν πραγμάτων καὶ τῶν κοινωνικῶν μεταλλαγῶν. Ἄλλ' ὁ οἰκονομικὸς παράγων δὲν εἶναι ὁ προεξάρχων καὶ ὁ κυριαρχῶν συντελεστὴς τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ, καθὼς ἐδίδασκε ἡ γνωστὴ θεωρία τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ. Ἡ θεώρησις τῶν πραγμάτων δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι μονοαίτιος. Ἡ Οἰκονομία εἶναι μὲν ἀξία ἀποφαστικῆς σημασίας, ἀλλὰ ποτὲ τὸ μοναδικὸν κίνητρον τῆς Ἱστορίας. Τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς καὶ πτώσεως τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους ἀποτελοῦν συνάρτησιν πολλῶν παραγόντων, καί, ἐπομένως ἐπὶ πολλαπλῆς βάσεως εἶναι δυνατὸν νὰ διερευνηθοῦν.

Εἰς τὸ ὅλον Βυζαντινὸν κράτος ἀρκετὸν χρόνον πρὶν σημειώνεται κάμψις καὶ οἰκονομικὴ ὑφεσις, στοιχεῖον ὅπερ καὶ αὐτὸ συνέτεινε εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς πτώσεως τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἔτσι σημειώνεται προϊοῦσα οἰκονομικὴ ἐξάντλησις. Ἡ ἰδιοκτησία ἀπολήγει εἰς ὀλίγα πρόσωπα εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ τοὺς ἀγροτικὸς πληθυσμοὺς κατατρύχει τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς καὶ σύστημα.

Ἡ ἀγροτικὴ γῆ, τροφὸς τῶν εὐρέων λαϊκῶν στρωμάτων καὶ μοχλὸς ἰσορροπίας τῆς Βυζαντινῆς κοινωνίας, σχεδὸν ἐγκαταλείπεται. Οἱ ἀγρόται περιέρχονται εἰς δυσχερῆ θέσιν. Παρατηρεῖ κανεὶς συχνὴν τὴν σύγκρουσιν φεουδαρχῶν μὲ τὰ λοιπὰ στρώματα. Ἡ συχνότης αὐτῆ τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν ἀντιθέσεων ἐξαδυνατίζει τὸ κράτος καὶ τὴν ὀργάνωσίν του. Ἀρκετοὺς αἰῶνας πρὶν «ἡ ἀραδικὴ κατάκτησις καὶ ἡ ἀπώλεια σπουδαιωτάτων οἰκονομικῶς ἐπαρχιῶν, ὡς

ή Αίγυπτος και ή Συρία, όχι μόνον εομί-
κρυναν την οικονομική ακτινοβολία του
Βυζαντίου, αλλά άνετρεψαν τας προϋποθέ-
σεις τών διεθνών ανταλλαγών»¹.

«Η Φεουδαρχία έξ άλλου, αποβαίνου-
σα σν τῷ χρόνῳ τὸ δεσπότην σύστημα,
γράφει άλλος Βυζαντινολόγος μελετητής,
έπέφερε την πλήρη σχεδόν έξαφάνισιν τῆς
έλευθέρας άγροτικής ιδιοκτησίας. Ούσια-
στικῶς δηλαδή μεγίστη έκτασις γῆς, ή εκ-
μετάλλευσις τῆς όποίας κατ' εκείνους μά-
λιστα τοὺς οικονομικοὺς πρωτογόνους χρό-
νους άπετέλει την σπουδαιότεραν πηγὴν
πλούτου, εὐρίσκετο κατ' οὐσίαν «έξτρα κομ-
μέρισουμ» εἰς χείρας όλίγων ισχυρῶν»².

Τί συνέθη λοιπόν; Οί όλίγοι αὐτοί ισχυ-
ροί δέν είχαν τοὺς τρόπους, έστεροῦντο τών
μέσων εκείνων, με τὰ όποία θά άξιοποιού-
σαν τὰ έδάφη παραγωγικά. Άκόμη δέν
ήμπορούσαν νά ανακόψουν την άραιώσιν
τῆς ύπαίθρου. Οί χωρικοί έγκατέλειπον τὰ
χωράφια των λόγω έλλείψεως οικονομικῶν
μέσων και έφοδίων, όποτε εύρύτατα τμή-
ματα γῆς έμεναν άκαλλιέργητα και άναξιο-
ποίητα.

Έπισημαίνεται άκόμη ότι τὸ Βυζάντιον
έπί σειρὰν αἰώνων διεκρίνετο διά την πει-
θαρχίαν, πολύτιμον κληρονόμημα τοῦ προ-
κατόχου ρωμαϊκοῦ κράτους. Τοῦτο τὸ αἰ-
σθημα τῆς πειθαρχίας κλονίζεται. Τὸ μειο-
νέκτημα τοῦ Βυζαντίου συνίστατο εἰς τὸ
ὅ,τι άπετελείτο από πλῆθος λαῶν με δυνα-
μικώτερον τὸ έλληνικόν στοιχείον, πράγμα
τὸ όποιον ήμβλυνε την όξύτητα τοῦ μειο-
νεκτῆματος. Παρὰ την ένότητα νόμου,
γλώσσης και θρησκείας, πού συνείχε τὸ
κράτος, παρουσιάζοντο φαινόμενα άρρυθ-
μίας.

Τὸ κράτος συνέχει έπίσης ή επιδειξιότης
τῶν άρχόντων και τῶν αὐτοκρατόρων.
Κατὰ τοὺς τελευταίους αἰώνας δέν παρου-
σίαζον τὰ προτερήματα αὐτὰ οί κυβερνω-
ντες.

Εἶναι άληθές ότι θέσις τῶν Βυζαντινῶν
ὡς δυνάμεως με παγκοσμιότητα ώφείλετο
εἰς την ναυτικήν ισχύν κατὰ κύριον μέρος.

Λόγῳ περιορισμοῦ τῆς θαλασσίας δυνάμεως
έλαττώνεται ή έπιβολή τῆς αὐτοκρατορίας
και συρρικνώνεται τὸ κύρος τῆς.

Άκόμη ύπάρχουν τὰ ήθικά και τὰ ψυ-
χικά αίτια. Υφίστανται οί ψυχικοί δονι-
σμοί. Όλίγον κατ' όλίγον έπέρχεται άτολ-
μία και παθητικότης, ή όποία έπακολουθεῖ
μετὰ την ήθικὴν κάμψιν και άδιταμίνωσιν.
Παρατηρεῖται ή ψυχολογική πτώσις μετὰ
την άπώλειαν τῆς θαλασσίας κυρίως ισχύος
τοῦ Βυζαντίου. Όλίγον κατ' όλίγον ό Βυ-
ζαντινός έχασε τὰ έξαίρετα άκόμη προτε-
ρήματά του, όπως ήταν ή τάξις, ή τέχνη τοῦ
μάχεσθαι, ή αὐτοπεποίθισις· αὐτὰ τὸν εἴ-
χαν άναδείξει κατὰ τοὺς προγενέστερους
χρόνους. Η φθορά εἶναι ή άποσύνθεσις τῆς
πολιτικῆς έξουσίας εἶναι έμφανή στοιχεῖα
και εκδηλώματα τῶν τελευταίων χρόνων.

Έπίσης τὸ κατ' έξοχὴν δεσπότην γνώ-
ρισμα τοῦ Βυζαντίου εἶναι τὸ θρησκευτι-
κόν. Η θρησκεία και ή Έκκλησία υπήρξαν
δύναμις συντηρήσεως και βραχίων προασπί-
σεως άξιῶν. Τὸ κύριον μέρος τῆς Χριστια-
νικῆς φυσιογνωμίας τοῦ Βυζαντίου ήτο ή
λαμπρὰ όργάνωσις τῆς κοινωνικῆς προ-
νοίας από τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Κων-
σταντίνου. Την φιλανθρωπίαν έκαλλιέργη-
σαν οί κληρικοί και οί μοναχοί. Τὰ έν γένει
έργα εύποίας συνετελοῦντο διά τῆς Έκ-
κλησίας, κληρικῶν και μοναχῶν. Ο μονα-
χισμός περιεβλήθη μέγα κύρος διά τῆς
άσκήσεως, τῆς περιθάψεως πτωχῶν και
ένδεῶν, διά τῆς άνθρωπιστικῆς πρωτοβου-
λίας και τοῦ άλτρουισμοῦ καθ' όλην σχεδόν
την διάρκεια τῶν Βυζαντινῶν χρόνων.

Όμως, καθὼς λέγουν οί ιστορικοί,
προϊόντος τοῦ χρόνου, παρετηρήθη μία νο-
σηρὰ θρησκευτικότης με ιδεώδη μόνον τὸν
μοναχικόν και άσκητικόν βίον. «Ός εκ τοῦ
όποίου όσημέρα ηῦξάνετο ό αριθμός και ή
δύναμις τῶν μοναχῶν τόσοσιν ὡστε, όταν
ήλθεν ή ὡρα τῆς τελικῆς κρίσεως, έλάχιστοι
εύρέθησαν οί υπερασπισταί τῆς Βασιλίδος.
Τὸ σοφόν λόγιον τῶν παλαιῶν: «Σὺν Ἀθη-
νῶ και χεῖρα κίνει» έλησημονήθη, ὡς και ὅ,τι
διεκήρυξεν ό πρώτος μετὰ την άλωσιν Πα-

τριαρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος ὁ Σχολάριος, λέγων, «οὐδεὶς εἴωθεν βοηθεῖν ἀμελοῦντι» (Δηλαδή κανεὶς δὲν συνηθίζει νὰ βοηθῆ κάποιον ποὺ εἶναι ἀμελής)³.

Τὰ μοναστήρια ὑπῆρξαν λίκνα παιδείας καὶ σοφίας, κέντρα καλλιέργειας τῶν γραμμάτων, ἀσκήσεως τῆς εὐποιΐας καὶ τῆς φιλοξενίας. Ἦσαν πρωτοπόροι εἰς θεολογικούς καὶ ἰδεολογικούς ἀγῶνας πρὸς διατύπωσιν καὶ ἐδραίωσιν τῆς ἀληθείας. Ἡ Ἐκκλησία ἀσφαλῶς ὑπῆρξε ἡ κυψέλη καὶ ἡ σῶτειρα δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀνεξαρτήτως κάποιων θρησκευτικῶν ἐκφυλιστικῶν συμπτωμάτων. Ὁσημέραι βεβαίως παρατηρεῖται μία θρησκοληπτική νοοτροπία, τῆς ὁποίας συνέπεια ἦτο ἡ ἀποστέρησις θετικῶν ἐνεργειῶν παλαιότερων ἐποχῶν. Ἵσως φαινόμενα ἀγόνων θεολογικῶν συζητήσεων ἐξεδηλώθησαν, ποὺ ἐδραψαν τὴν ὑπόστασιν τοῦ κράτους. Εἰς τὸ Βυζάντιον ἤκμασαν ἄνδρες διακατεχόμενοι ἀπὸ ἀληθινὸν χριστιανικὸν πνεῦμα, ὅπου ἀπέκρουσαν μοιρολατρικὰ στοιχεῖα καὶ ὑπερβολὰς ἡμιμαθῶν θρησκευτικῶν τύπων καὶ φανατικῶν παραγόντων. Οἱ μεγάλοι Πατέρες καὶ Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Μέγας Φώτιος, ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ Θεόδωρος Στουδίτης, ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς καὶ ἄλλοι πολλοὶ μὴ ἀριθμούμενοι εὐχερῶς, ἐθεμελίωσαν ἀληθινὸν ἠθικὸν καὶ πνευματικὸν πολιτισμὸν καὶ παιδείαν. Τὸ νὰ ἀποδίδῃ κανεὶς μονομερῶς τὴν παρακμὴν καὶ τὴν πτῶσιν τοῦ κράτους εἰς τὴν περὶ τὰ θεῖα ἐνασχόλησιν τῶν βυζαντινῶν καὶ ὑπερβολικὸν εἶναι καὶ ἀνιστόρητον.

Διατείνονται πολλοί, ἰδίως Λατῖνοι συγγραφεῖς, ὅτι τὴν πτῶσιν τοῦ Βυζαντίου, ἐπετάχυνε ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ὑποστηρίζουν καὶ Ἕλληνες διανοούμενοι. Ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές. Ἀπὸ ἀρκετῶν αἰώνων ἡ τάσις τῶν Παπῶν τῆς Ρώμης ἀπέβλεπε εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἰς

τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν ἐξουσίαν. Μᾶλλον ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἀπροθυμία τοῦ Δυτικοῦ κόσμου -τὸ ἐδειξαν οἱ Σταυροφορίες- συνέτειναν εἰς τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐπετάχυναν τὴν πτῶσιν σὺν τοῖς ἄλλοις.

Ἡ πληθώρα τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ἐπιθέσεων βαρβάρων λαῶν χωρὶς ἀνάπαυλαν ὑπέσκαψαν τὴν ἰσχύν της.

Ἀναντιλέκτως τὸ Βυζάντιον ἦτο ὁ κυματοθραύστης ἐπάνω εἰς τὸν ὁποῖον ἔσπαζαν ἐπὶ χίλια καὶ ἐπὶ πλέον ἔτη τὰ ἄγρια κύματα τῶν ποικιλωνύμων βαρβάρων λαῶν. Ὅμως ἡ διαρκὴς ἄμυνα ἐναντι τῶν ἐπιδρομῶν ἐπέφερε ἐξαδυνάτισιν καὶ τὴν βαθμιαίαν ἐξάντλησιν σὺν τῷ χρόνῳ. Ὁ νόμος τῆς ἐναλλαγῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς ἀτόμων καὶ λαῶν ἐλειτούργησε ἐν προκειμένῳ.

Ἐπῆρξαν καὶ ἤκμασαν γενναῖοι αὐτοκράτορες ποὺ ἀνέδειξαν τὴν αὐτοκρατορίαν: Μ. Κωνσταντῖνος, Μ. Θεοδοσίος, Ἰουστινιανός, Ἡράκλειος, Βασίλειος ὁ Β΄ καὶ ἄλλοι. Ἐπῆρξαν καὶ ἄλλοι κατώτεροι τῶν περιστάσεων καὶ ὄχι σημαντικοί. Τὰ ἡγετικά πρόσωπα διαδραματίζουν σπουδαιότατον ρόλον εἰς τὰ ἱστορικὰ πράγματα ἀσφαλῶς. Ὅχι φυσικὰ τὸν μοναδικόν. Οἱ ἡγέται τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον δὲν ἦσαν σημαντικοί. «Δυστυχῶς ἀπέβησαν παράγοντες ὄχι δυνάμεως καὶ ἐλπίδος, ἀλλὰ ἀδυναμίας καὶ ἀπογνώσεως». Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ὡς ἡγέτας σουλτάνους ἐμπνέοντας ὀρμὴν καὶ σθένος. Ἐκ τῶν Παλαιολόγων δὲν μαρτυρεῖται κανεὶς, ὁ ὁποῖος νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος καὶ ἐνθουσιασμὸν. Ὁ ταλαίπωρος Μανουὴλ ὁ Παλαιολόγος κατὰ τὴν μακρὰν ἀποδημίαν του εἰς τὴν Δύσιν εἰς μάτην προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς Δυτικούς μονάρχας νὰ βοηθήσουν τὸ κινδυνεῖον Βυζάντιον καὶ τὴν ἱστορικὴν πρωτεύουσάν του.

Εἰς τῆς μακρᾶς σειρᾶς μετριῶν αὐτοκράτορων φωτεινὸν σταθμὸν σημειώνει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Ἐχει κατηγορηθῆ καὶ καθυβρισθῆ ὡς ἡμισλάβος, ὡς αἰρετικὸς καὶ προδότης τῶν πατρῶν. Τὸ

γεγονός είναι και τὸ ἀληθές ὅτι αὐτὸς ἀποτελεῖ μίαν νέαν συνείδησιν, ἡ ὁποία θερμαίνεται και φωτίζει τὴν ψυχὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν ὑστάτην ὥραν. Ἀκτινοβολεῖ φῶς εἰς τὸ σκοτάδι τῆς Βυζαντινῆς Δύσεως. Ἀναφέρεται ὅτι δὲν διεκρίνετο διὰ πολιτικὸν δαιμόνιον ἢ ἐξαιρετικὸν αἰσθητήριον ἢ ὡς στρατιωτικὴ ἰδιοφυΐα. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος διεκρίνετο ὅμως διὰ τὴν ἀταραξίαν ψυχῆς, τὸ ἀπαράμιλλον θάρρος, τὴν ἔσοχον αὐταπάρησιν και τὴν ἀνιδιοτέλειαν. Ὑπερασπίζεται μὲ ὀλίγας χιλιάδας ἀνδρῶν τὴν τιμὴν τῆς βασιλευούσης· ἀρνεῖται νὰ συνεχίσῃ τὴν ζωὴν του ἐπὶ τῆς θνησκούσης αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰς προκλήσεις τοῦ Μωάμεθ ἔμεινε ἀκαμπτος. Τοῦ ἐξήτησε ὁ κατακτητὴς νὰ ἀποχωρήσῃ σῶος μαζί μὲ τοὺς ἰδικούς του: «ἄλλως θὰ χάσῃ τὴν ζωὴν και τὰ ὑπάρχοντά του και ὁ Δῆμος θὰ διασπαρῇ σὲ ὅλη τὴ Γῆ». Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ΙΑ΄ ἔδωκε τὴν γνωστὴν ἀπάντησιν, πού τὴν διέπει κλασσικὴ λιτότης και σημασία: «Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμόν ἐστι οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ, κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν και οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

Και ὁ Πάπας τῆς Ρώμης τοῦ ἀπευθύνει ἰταμὴν πρόκλησιν: «Σᾶς σώζομεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἂν στέρξετε νὰ ὑποταχθῆτε στὴν Ρώμη». Φυσικὰ και πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀρνητικὴ ἦτο ἡ ἀπάντησις τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἔτσι ἡ μεγάλη του ἀρετὴ και γενναιοψυχία ἔλαμψε. Ἡ ἀγωνία, ὁ ἀγὼν του, ὁ θάνατός του, ἡ θυσία προσέλαβον τὴν μεγαλοπρέπειαν και τὸν χαρακτήρα ἀρχαίου δράματος.

Ἐρρίφθη ὁ σπόρος και ἐγεννήθη ἡ πίστις εἰς τὸ δοῦλον γένος πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Τὸ παράδειγμά του και τῶν συμπολεμιστῶν του ἡ θυσία ἐθεμελίωσαν τὴν μεγάλην προσδοκίαν τοῦ Γένους. Αὐτὴ ἡ μεγίστη ὑποθήκη και πρὸς τοὺς

Εὐρωπαίους, οἱ ὁποῖοι ἐπιζητοῦν νὰ ἀγνοήσουν Ἀρχαία Ἑλλάδα και Βυζάντιον μὲ διάφορα ἐνεργήματά των. Οἱ φωτεινοὶ φάροι Ἀρχαίας Ἑλλάδος και Βυζαντίου δὲν ἀποσβέννυνται ποτέ. Μὲ θριάμβους και πτώσεις ἡ ἱστορία μας και ὁ πολιτισμὸς μας ἐφώτισαν τὴν οἰκουμένην.

Ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος (204 - 122 π.Χ.) σημειώνει τὰ ἐξῆς σπουδαῖα διὰ τὴν Ἱστορίαν: «Ἐξ ὧν συνελόντι καλλίστην παιδείαν ἡγήτεον πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγυγνομένην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη χωρὶς στάσεως ἐπὶ παντὸς καιροῦ και περιστάσεως κριτὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίονος». (Δηλαδὴ τὰ συμπεράσματα ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω εἶναι... ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ θεωροῦμεν, ὅτι ἡ πλέον σπουδαῖα μορφή παιδείας και προπαρασκευῆς διὰ βίον ὀρθὸν εἶναι ἡ ἐμπειρία, ἡ μελέτη και τὰ διδάγματα, πού προποριζεῖ ἡ σπουδὴ τῆς πραγματικῆς Ἱστορίας· διότι μόνον αὕτη ἡ ἱστορία εἰς κάθε ἐποχὴν και περιστάσιν μᾶς ἀναδεικνύει, χωρὶς καμμίαν ζημίαν, ἀληθινούς κριτὰς διὰ τὴν ἐπιλογὴν και τὴν προτίμησιν τοῦ καλλιτέρου» (Πολυβίου Ἱστοριῶν Α΄. 35, 9, 10).

Αὐτὰ ἰσχύουν πρὸ πάντων διὰ τὴν σπουδὴν τοῦ Βυζαντίου, τὴν αἴγλην, τὴν πῶσιν, τὸν πολιτισμὸν και τὴν θυσίαν του. Φυσικοὶ και νόμιμοι κληρονόμοι τοῦ Βυζαντίου εἶναι οἱ Ἕλληνες, ὡς οὐσιαστικὰ μέλη τῆς Εὐρώπης. Εἶναι ἡ πολυδύναμος παρακαταθήκη.

ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Δ. Α. Ζακυθινόυ: «Βυζάντιον Κράτος και Κοινωνία, Ἱστορικὴ Ἐπισκόπησις» Ἀθήναι, 1951, σελ. 42).
2. Ἄλ. Διομήδη: «Τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου» Ἐγκυκλοπ. Λεξικόν, τόμ. 7ος, σελ. 255.
3. Δ. Μπαλάνου: «Τὰ αἷτια τῆς πτώσεως τοῦ Βυζαντίου» περιοδ. «Νέα Ἔστια», Μάιος, 1953, σελ. 893.

Ο ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ένα βασικό φιλοσοφικό πρόβλημα είναι αυτό που αναφέρεται στο σκοπό και στο νόημα της ζωής του ανθρώπου. Το πρόβλημα αυτό έχει απασχολήσει πολλούς φιλοσόφους και διανοούμενους. Άλλα ή λύση του δεν είναι δυνατό να επιτευχθεί μόνο με την ανθρώπινη λογική, γιατί είναι πρόβλημα που ξεπερνά τα όρια της εμπειρίας, πολύπλοκο, ανεξιχνίαστο από την ανθρώπινη σκέψη. Ουσιαστική βοήθεια για τη λύση του μεγάλου αυτού προβλήματος μπορεί να μας δώσει κυρίως η θρησκεία και μάλιστα η χριστιανική θρησκεία, ή όποια είναι η τελειότερη θρησκεία.

Το πρόβλημα αυτό συνδέεται και με άλλα φιλοσοφικά έρωτήματα, όπως είναι η ύπαρξη Θεού και ψυχής, ή φύση και η άθνασσία της ψυχής, ή ύπαρξη της μετά θάνατο ζωής, και κυρίως το μεγάλο πρόβλημα, από πού έρχόμαστε και πού πηγαίνουμε. Από την απάντηση που θα δώσει ή θα αποδεχθεί κάποιος για τα μεγάλα αυτά προβλήματα, θα εξαρτηθεί όχι μόνο ή κοσμοθεωρία του, αλλά και ή βιοθεωρία του, ο τρόπος της ζωής του.

Πρέπει να έρευνήσουμε το πρόβλημα αυτό, γιατί είναι βασικό, και να προσπαθήσουμε να δώσουμε μία απάντηση. Άλλιως θα μοιάζουμε με πλοία, που ταξιδεύουν χωρίς πυξίδα, θα ζούμε χωρίς σκοπό και ή ζωή μας δεν έχει κανένα νόημα.

Στήν εποχή μας έχουν πολλαπλασιασθεί τα προβλήματα του κόσμου και της ζωής. Πολλοί φιλόσοφοι λένε ότι ή ζωή δεν έχει κανένα νόημα, ότι ο κόσμος είναι παράλογος. Η θεωρία του παραλόγου έχει επικρατήσει κυρίως στις καλές τέχνες (ποίηση, θέατρο, ζωγραφική κ.λ.π.). Άλλά παρατηρούμε ότι στο φυσικό κόσμο υπάρχει τάξη, αρμονία και σκοπιμότητα. Τήν αρχή της σκοπιμότητας τόνισαν κυρίως οι βιολόγοι οι όποιοι

τήν παρατήρησαν στα όργανικά όντα. Κάθε είδος εκπληρώνει στή φύση κάποιο σκοπό, συντελεί με το δικό του τρόπο στήν ίσοροπία της φύσεως. Έπομένως και ο άνθρωπος, που είναι το τελειότερο όν, έχει κάποιο σκοπό στή ζωή του. Κατά τη χριστιανική θρησκεία ο άνθρωπος αποτελείται από σώμα και ψυχή, έπομένως έχει όχι μόνο υλικές αλλά και ψυχικές και πνευματικές ανάγκες, υλικούς, αλλά και πνευματικούς σκοπούς.

Οι βιολόγοι, που μελετούν τα ζώα και τον άνθρωπο ως όργανικό όν, λένε ότι υπάρχουν δύο βασικά ένστικτα στα όργανικά όντα, το ένστικτο της αυτοσυντηρήσεως και το της διαιωνίσεως του είδους. Τα ένστικτα αυτά έχει κοινά ο άνθρωπος με τα ζώα. Άλλά ως πνευματικό και κοινωνικό όν ο άνθρωπος έχει και άλλες όρμες και τάσεις, με πνευματικό χαρακτήρα. Οι πράξεις του αποβλέπουν πάντοτε σε κάποιους σκοπούς, που δεν όρίζονται από τα τυφλά ένστικτα, αλλά διέπονται από τη λογική. Ο Άριστοτέλης γράφει ότι με κάθε πράξη μας αποβλέπουμε στο αγαθό (Ηθικά Νικομάχεια, κεφ. 1). Υπάρχουν πολλοί μερικοί σκοποί, π.χ. των διαφόρων επαγγελμάτων. Άλλο σκοπό επιδιώκει ο ιατρός (τήν υγεία), άλλον ο στρατηγός (τή νίκη), άλλον ο ναυπηγός (τήν κατασκευή πλοίου) κ.ο.κ. Πραγματικά, ο άνθρωπος στή ζωή του επιδιώκει διάφορους σκοπούς, όχι μόνο έναν. Έκτός όμως από αυτούς τους μερικούς σκοπούς υπάρχει και ο γενικός σκοπός, όπως λέει ο Άριστοτέλης, ο όποιος σκοπός έπηρεάζει όλες τις πράξεις μας και τον όποιο επιδιώκουμε όχι για άλλο σκοπό, αλλά μόνο γιαυτόν. Τελικός σκοπός είναι ή αρετή, της όποιας επακόλουθο είναι ή ευδαιμονία.

Άλλά ως εξετάσουμε τις απόψεις και των άλλων αρχαίων Έλλήνων φιλοσόφων για το

σκοπό της ζωής. Οί παλαιότεροι φιλόσοφοι, οί λεγόμενοι Προσωκρατικοί, εξέτασαν κυρίως κοσμολογικά προβλήματα, έθεσαν τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχῆς τοῦ κόσμου. Εξέφρασαν ὅμως καὶ πολλές ἀπόψεις γιὰ ἠθικὰ καὶ κοινωνικά θέματα. Ὅλοι τόνισαν τὴν ἀξία τῆς ἀρετῆς, τὴν ὁποία πρόδωκαν ὅλοι οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὄχι μόνο οἱ φιλόσοφοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ρήτορες καὶ οἱ ποιητές. Τὸ ἔργο τοῦ Ὁμήρου π.χ. κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο, εἶναι ἔπαινος τῆς ἀρετῆς.

Τὶς παραδοσιακὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἀρετὴ ἤλθαν νὰ ἀμφισβητήσουν μερικοὶ σοφιστὲς κατὰ τὸν 5ο καὶ 4ο αἰῶνα π.Χ., αὐτοὶ εἶπαν ὅτι τὸ δίκαιο εἶναι θετὸ ὄχι θεϊκὸ ὅτι τὸ κατασκευάζουν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως νομίζουν, ἐπομένως δὲν ἔχει θεϊκὴ προέλευση καὶ αἰώνιο κύρος. Ὁ Θρασύμαχος στὸ Διάλογο τοῦ Πλάτωνα “Πολιτεία”, εἶπε ὅτι κυρία ἀρχὴ τοῦ δικαίου εἶναι τὸ δίκαιο τοῦ ἰσχυροτέρου. Οἱ σοφιστὲς ἀμφισβήτησαν τὶς παραδοσιακὲς ἀξίες. Μερικοὶ μάλιστα ἔφθασαν στὸν ὑποκειμενισμό καὶ στὸ σκεπτικισμό. Ὁ Πρωταγόρας εἶπε: «Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος». Δηλαδή τὴν ἀλήθεια γιὰ ὅλα τὴν καθορίζει ἡ ὑποκειμενικὴ σκέψη τῶν ἀνθρώπων. Δὲν ὑπάρχει ἄρα μία μόνον ἀλήθεια. Καθένας μπορεῖ νὰ θεωρεῖ ὡς ἀλήθεια, αὐτὸ πὸν νομίζει. Δὲν ὑπάρχει καλὸ καὶ κακό, αὐτὸ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὶς ἐπικρατοῦσες ιδέες στὴν κοινωνία «νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν».

Μερικοὶ σοφιστὲς διατύπωσαν ἐξαίρετες ἠθικὲς γνώμες. Ὁ Πρόδικος ὁ Κεῖος ἔγραψε: «Ἠθικὰ Παραγγέλματα» καὶ «Περὶ Ἡρακλέους». Γιὰ τὸν Ἡρακλῆ γράφει ὅτι ὅταν ἔγινε ἐφρηβος, ἀποροῦσε ποῖο δρόμο νὰ ἀκολουθήσει στὴ ζωὴ του, τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς κακίας. Πῆγε λοιπὸν σ' ἓνα σταυροδρόμι καὶ σκεπτόταν. Ἐκεῖ τὸν πλησίασαν δύο γυναῖκες, πὸν ἤλθαν ἀπὸ ἀντίθετους δρόμους. Ἡ μία ἦταν ἡ Ἀρετὴ καὶ ἡ ἄλλη ἡ Κακία. Κάθε μία προσπάθησε μὲ δικά της επιχειρήματα νὰ τὸν πείσει νὰ ἀκολουθήσει τὸ δικὸ της δρόμο, γιὰ νὰ εὐτυχήσει στὴ ζωὴ του. Ὁ Ἡρακλῆς, ἀφοῦ τὶς ἄκουσε προσεκτικὰ, ἀκολούθησε τελικὰ τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς καὶ δοξάσθηκε.

Τοὺς ἄλλους σοφιστὲς, πὸν ἀμφισβήτησαν τὶς ἠθικὲς ἀξίες, ἀντιμετώπισε ὁ Σωκράτης (470 - 399), ὁ ὁποῖος πίστευε ὅτι μὲ τὴν κατάλληλη μέθοδο μποροῦμε νὰ βροῦμε τὴν ἀλήθεια καὶ νὰ καθορίσουμε τὴν ἔννοια τῶν ἀρετῶν. Ἡ γνώση τῆς ἀρετῆς, κατὰ τὴ γνώμη του, μᾶς βοηθᾶ στὴν ἀπόκτησή της, γιὰτὶ πίστευε ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι διδακτὴ. Οἱ κακοί, ἔλεγε, γίνονται κακοὶ ἀπὸ ἄγνοια, γιὰτὶ δὲν ξέρουν τὸ πραγματικὸ τους συμφέρον, νομίζουν τὸ κακὸ ὡς καλὸ. Ὁ Σωκράτης θεωροῦσε ὡς βασικὴ ἀρετὴ τὴν αὐτογνωσία, γιὰτὸ συνιστοῦσε τὴν αὐτοεξέταση: «Βίος ἀνεξέταστος οὐ βιωτὸς ἄνθρώπων» ἔλεγε. Μὲ τὴν αὐτοεξέταση ὁ ἄνθρωπος θὰ ἐπιτύχει τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ του τελειοποίηση.

Τὴ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτη συνέχισε ὁ μαθητὴς του Πλάτων (427 - 347). Ὁ Πλάτων θεώρησε τὶς ιδέες ὡς ὄντα μὲ ἀντικειμενικὴ ὑπαρξή, ὡς τὴ μόνη ἀληθινὴ καὶ αἰώνια πραγματικότητα. Σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγε, εἶναι «τὸ ὁμοιοῦσθαι Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπων» (Θεαίτητος). Θεωροῦσε ὡς σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ τελειοποίηση, ὡστε νὰ ὁμοιάσει μὲ τὸ Θεό. Ἄλλοι μαθητὲς τοῦ Σωκράτη διατύπωσαν διαφορετικὲς θεωρίες. Ὁ Ἀντισθένης ἴδρυσε τὴ λεγόμενη Κυνικὴ Σχολὴ καὶ δίδαξε ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἀρετὴ, τὴν ὁποία θὰ ἐπιτύχουμε μὲ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὰ πάθη. Οἱ κυνικοὶ φιλόσοφοι ἔζησαν ἀσκητικὰ. Κλασικὸ παράδειγμα εἶναι ὁ φιλόσοφος Διογένης, πὸν ζοῦσε μέσα σ' ἓνα πιθάρι (4ος αἰῶνας). Ὁ Ἀντισθένης δίδαξε ὅτι ἡ ἡδονὴ εἶναι κακό, γιὰτὶ προκαλεῖ λύπη «φεῦγε τὴν ἡδονήν, ἥτις τίκει λύπην», «μανεῖν μᾶλλον ἢ ἡσθεῖν», δηλαδή καλύτερα νὰ τρελαθῶ, παρὰ νὰ δοκιμᾶσω ἡδονές. Ἄλλος μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, ὁ Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος, δίδαξε ὅτι σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἡδονή. Προτιμοῦσε ὅμως τὶς πνευματικὲς ἡδονές, πὸν δὲν δλᾶπτουν τὸ σῶμα.

Πιὸ πολὺ φιλοσόφησε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς ὁ Ἀριστοτέλης (384 - 322). Ὅπως εἶδαμε ὁ Ἀριστοτέλης ὄρισε ὡς σκοπὸ τῆς ζωῆς τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐδαιμονία, τὴν ὁποία θεωροῦσε ὄχι ὡς κύριο σκοπὸ, ἀλλὰ ὡς ἐπακό-

λουθο τῆς ἀρετῆς. Ὑψιστὴ ἀρετὴ θεωροῦσε τὴ σοφία καὶ ἀνώτερο τρόπο ζωῆς, τὸ θεωρητικὸ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ γνώμη του ἐξασφαλίζει τὴν τέλεια εὐδαιμονία καὶ τὴν ὁμοίωση μὲ τὸ Θεό, ποῦ εἶναι καθαρὴ νόηση. Ἐπειτα οἱ λεγόμενοι Στωϊκοὶ φιλόσοφοι ὄρισαν ὡς σκοπὸ τῆς ζωῆς τὸ «κατὰ φύσιν ζῆν», δηλαδή «κατὰ λόγον καὶ κατ' ἀρετὴν ζῆν». Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὰ πάθη του καὶ νὰ ζεῖ σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ νοῦ. Ἀντίθετα ὁ Ἐπίκουρος (342 - 271) δίδαξε ὅτι κύριος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἡδονή, τὴν ὁποία πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε μὲ τὴ λογικὴ ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὸς θεωροῦσε ἀνώτερες τὶς πνευματικὲς ἡδονές.

Οἱ περισσότεροι ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι δίδαξαν ὅτι κύριος σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ του τελειοποίηση, ποῦ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἀρετὴ. Μερικοὶ ὅμως θεώρησαν ὡς κύριο σκοπὸ τῆς ζωῆς τὴν ἡδονή (Ἀριστιππος ὁ Κυρηναῖος, Ἐπίκουρος), ἀλλὰ πρόβαλαν πρὸς πολὺ τὶς πνευματικὲς ἡδονές. Ἐπειτα ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία τόνισε ὡς κύριο σκοπὸ τοῦ ἀνθρώπου τὸ «καθ' ὁμοίωσιν Θεῶν», τὸ ὁποῖο εἶπε μὲ κάπως διαφορετικὸ νόημα καὶ ὁ Πλάτων. Ἡ ὁμοίωση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό, κατὰ τὸν Πλάτωνα, θὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἀρετὴ, ἐνῶ κατὰ τὸν Χριστιανισμό μὲ τὴν πίστη καὶ μὲ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου. Ὁ Χριστὸς εἶπε: «**Τέλειοι γίνεσθε, ὅτι ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν**» (Ματθ. ε' 48). Τελικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανοῦ εἶναι ἡ λύτρωση ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἡ κληρονομία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Στὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως (15 - 16 αἰώνας), ἡ φιλοσοφία ἄρχισε νὰ χειραφετεῖται ἀπὸ τὴ Θεολογία. Τότε θεώρησαν ὡς σκοπὸ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἐπιδίωξη τῆς εὐτυχίας στὴν παρούσα ζωὴ. Αὐτὴ θὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Παιδεία καὶ μὲ τὴ συμμετοχὴ στὴν κοσμικὴ ζωὴ. Στὴν ἐποχὴ αὕτὴ ἄρχισε ἡ ἀμφισβήτηση τῆς αὐθεντίας τῶν παλαιότερων σοφῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Ἀριστοτέλη. Τώρα οἱ ἐπιστήμονες ἐπι-

διώκουν νὰ λύσουν ὅλα τὰ προβλήματα μὲ τὴ λογικὴ. Ἡ τάση αὕτὴ συνετέλεσε στὴν ἀποδέσμευση ἀπὸ τὴν αὐθεντία τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης. Στὸ 17ο καὶ 18ο αἰῶνα παρατηρεῖται μιὰ ταχεῖα ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν. Στὸ 18ο αἰῶνα ἐπικράτησε ὁ ὀρθολογισμὸς, ποῦ θεοποίησε τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ καὶ ἀμφισβήτησε πολλὰς ἀξίες καὶ θεσμοὺς τῆς παραδόσεως. Στὸ 18ο αἰῶνα ἀναφάνηκαν οἱ πρῶτοι καθαροὶ ὑλιστές, ποῦ ἀμφισβήτησαν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου, τὶς ἀλήθειες τῆς θρησκείας καὶ τὶς ἠθικὰς ἀξίες. Ἐσχατὴ συνέπεια τοῦ ὑλισμοῦ, ποῦ διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνον ὑλικὸν ὄν, εἶναι ὅτι σκοπὸς τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀπολαύσεων, ἤτοι ὁ πρακτικὸς ὑλισμὸς.

Μεγάλον πλῆγμα στὶς ἠθικὰς ἀξίες τῆς παραδόσεως ἐπέφερε κατὰ τὸ 19ο αἰῶνα ὁ Δαρβινισμὸς, ποῦ δίδαξε ὅτι ὁ ἄνθρωπος κατάγεται ἀπὸ τὸν πίθηκο, ὅτι εἶναι ἓνα ἐξελιγμένο ζῷον. Ἐπειτα ἦλθε καὶ ὁ Φροῦδισμὸς, ποῦ δίδαξε ὅτι κύρια τάση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ὁρμὴ γιὰ ἱκανοποίηση τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστίκτου.

Ἡ θεωρία αὕτὴ συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωση τοῦ σεξουαλικοῦ ἐνστίκτου, στὴν κατάρρηση τῶν ἠθικῶν φραγμῶν, ποῦ ὑπῆρχαν παλαιότερα, παρέσυρε πολλοὺς στὴν ἠθικὴ ἀσυδοσία. Ἐπειτα ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας ἔδωσε στοὺς ἀνθρώπους ἄφθονα ὑλικά μέσα, θάμπωσε τὸ νοῦ τους μὲ αὐτά. Γιαντὸ πολλοὶ ἄνθρωποι στράφηκαν στὴν ὑπέρομετρη ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν, στὸν καταναλωτισμὸ. Ἐτσι, χωρὶς νὰ τὸ ἔχουν πλήρως συνειδητοποιήσει, πολλοὶ ἄνθρωποι σήμερον ἔχουν ὡς κύριον σκοπὸ στὴ ζωὴ τους τὴν ἀπόκτηση καὶ ἀπόλαυση τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ στροφὴ στὰ ὑλικά ἀγαθὰ δημιουργεῖ στοὺς ἀνθρώπους ἓνα ψυχικὸ κενό, τὸ ὁποῖον προσπαθοῦν πολλοὶ νὰ γεμίσουν μὲ ὑποκατάστατα, μὲ ἰδεολογίες, μὲ ἐνασχόληση μὲ τὴν τέχνη, ἢ μὲ τὶς διασκέδασεις ἢ μὲ τὴν πολυπραγματοσύνη. Ἐπειτα ἡ ἀμφισβήτηση τῶν παραδοσιακῶν ἀξιῶν δημιουργεῖ

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΣ ΜΑΣ Ο ΑΡΧΙΜΑΣΤΟΡΑΣ ΣΟΛΝΕΣ

Λίγο πριν από το τραγικό τέλος του ό αρχιμάρτορας Σόλνες, στο όμώνυμο έργο (πού παίχτηκε την πρόσφατη χειμερινή περίοδο στο «Σύγχρονο Θέατρο Αθήνας») του μεγάλου Νορβηγού δραματουργού Έρρίκου Ίψεν, λέει στη νεαρή Χίλντα: «Τά περίφημα σπίτια πού έφτιαχνα τόσα χρόνια, δέν άξίχουν τίποτε!... Γιατί, τώρα έπί τέλους, κατάλαβα πώς είναι άχρηστα γι' αυτούς πού ζοϋν εκεί μέσα. Δέν μποροϋν νά τους κάνουν ευτυχισμένους».

Έπί πολλούς αιώνες έμεις οι άνθρωποι δέν φτιάχνουμε μόνον σπίτια. Πριν νά καλύψει την ανάγκη τής στεγάσεως, ό άνθρωπος έπρεπε νά επιδιώσει καλύπτοντας τις ανάγκες τής πείνας και τής δίψας. Και στον τομέα αυτόν ή άπόροδος του χρόνου έχει νά επιδείξει μεγάλες εξελίξεις, στην έξασφάλιση τροφής και νεροϋ. Άπό τά άπαραίτητα έχουμε φθάσει στην πολυτέλεια. Όχι μόνον σέ ποσότητα αλλά και σέ ποικιλία. Δέν άπολαμβάνουμε μόνον ό,τι προσφέρει

σε ένα πνευματικό χάος, μιá σύγχυση ιδεών. Οί άνθρωποι ξεχάσαν τον κύριο σκοπό και τό νόημα τής ζωής τους. Μερικοί φιλόσοφοι και διανοοϋμενοι είπαν ότι ό κόσμος είναι παράλογος, δέν έχει κανένα νόημα και κανένα σκοπό. Άμφισβήτησαν όλες τις ήθικες άξίες, γιατί ως τώρα αυτές στηρίχθηκαν στην χριστιανική πίστη. Ξεθεμελίωσαν λοιπόν τό οικοδόμημα των ήθικων και πνευματικών άξιών, με την ύπόσχεση ότι θά βροϋν άλλες άξίες στηριγμένες στην έπιστήμη. Άλλά ή έπιστήμη κινείται στα όρια τής έμπειρίας, γιαντό δέν μπορει νά δώσει άπάντηση στα μεταφυσικά προβλήματα του ανθρώπου.

Τό πρόβλημα νομίζουμε ότι είναι νά εκλέξουμε μιá από τις δύο βασικές άπαντήσεις, πού δόθηκαν για τό σκοπό τής ζωής από τους Άρχαίους Έλληνες φιλόσοφους και από τό Χριστιανισμό. Η έκλογή μας θά έξαρτηθεί από την όλη κοσμοθεωρία μας. Άν θεωρήσουμε τον άνθρωπο μόνο ως υλικό όν, θά μορφώσουμε μιá υλιστική βιοθεωρία, θά θέσουμε ως σκοπό τής ζωής την άπόκτηση και άπόλαυση των υλικών αγαθών. Άν όμως θεωρήσουμε τον άνθρωπο όχι μόνον ως υλικό, αλλά και ως πνευματικό όν, θά θεωρήσουμε ως άνώτερες τις πνευματικές του

ανάγκες, τότε χωρίς νά παραμελήσουμε τις υλικές ανάγκες θά επιδιώξουμε και την ήθική και πνευματική μας τελειοποίηση, από την όποία έξαρτάται ή άληθινή ευδαιμονία, τόσο στην παρούσα όσο και στην μέλλουσα ζωή. Η υλιστική βιοθεωρία δέν προσφέρει άληθινή ευτυχία και χαρά.

Την μόνη σωστή άπάντηση στο μεγάλο αυτό πρόβλημα του σκοπού και του νοήματος τής ζωής, τή δίνει ή χριστιανική θρησκεία και φιλοσοφία, ή όποία δέν περιφρονει τά υλικά αγαθά, αλλά τά θεωρεί μέσα για την έπίτευξη όχι μόνον υλικών, αλλά και πνευματικών σκοπών. Κύριος σκοπός τής ζωής είναι ό αγώνας, ή προσπάθεια για ήθική και πνευματική τελειοποίηση. Αυτός ό αγώνας μας έξασφαλίζει την ευτυχία στην παρούσα ζωή, αλλά μας έγγυάται και την αιωνιότητα, την αιώνια ζωή και ευδαιμονία. Αυτήν θά την έπιτύχουμε, σύμφωνα με τή χριστιανική διδασκαλία, με την εφαρμογή του νόμου του Θεοϋ και κυρίως με την άσκηση τής έντολης τής αγάπης, ή όποία άποτελεί τό θεμέλιο τής κοινωνικής άρμονίας, αλλά και τής ψυχικής ειρήνης, χαρής και ευδαιμονίας.

ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

ή Φύση, αλλά και όσα αναρίθμητα συνθέτει ή έφευρετικότητα μας, που υπηρετείται από πλείστες ανακαλύψεις και έπινοήσεις σέ άλλους χώρους. Δέν μās άρκει τó πόσιμο νερό. Έχουμε στή διάθεσή μας πλθθος άλλων ποτών: κρασιά, αναψυκτικά, χυμούς φρούτων και πλειάδα άλλων ποτών αλκοολικών και μή.

Στους τομείς τής ένδύσεως και ύποδησεως έπίσης έχουν σημειωθεί σημαντικές εξέλιξεις. Τα παραγόμενα προϊόντα με πρώτες ύλες φυσικές ή τεχνητές καλύπτουν διάφορες ανάγκες, που ποικίλλουν ανάλογα με την έποχή, τόν τόπο και τó κλίμα, τες δραστηριότητες του ανθρώπου.

Η ανάγκη τής στεγάσεως είναι σύνθετη. Άφορά την ανάπαυση, τόν ύπνο, την προστασία από καιρικά φαινόμενα (βροχή, ψύχος κ.λ.π.), την προστασία από έπιβουλή ζώων και ανθρώπων έναντίον τής ζωής, τής σωματικής άκραιότητας προσώπων και ζώων, των κατεχομένων αγαθών. Άπό τά σπήλαια περάσαμε σέ καλύτερες (έπίγειες, λημναίες, άχυρένιες, με κλαδιά δέντρων) κατασκευές και μετακομίσαμε σέ σπίτια (ξύλινα, πλινθόκτιστα, πέτρινα), πολυτελείς βίλλες, διαμερίσματα. Και στόν χώρο αυτόν τά έπιτεύγματα των έπιστημονικών και τεχνολογικών προόδων προσφέρουν διευκολύνσεις και άνέσεις άγνωστες στο παρελθόν: θέρμανση, δροσιά, προστασία.

Οι πρόοδοι στους διάφορους κλάδους τής ιατρικής, τής φαρμακοβιομηχανίας, τής ιατρικής τεχνολογίας έπιτρέπουν την ικανοποίηση αναγκών υγείας που ανακύπτουν σέ διάφορα στάδια τής ζωής του ανθρώπου από διάφορες αίτιες, βιολογικές (ασθένειες, φυσιολογική φθορά) και έξωγενείς (τραυματισμοί, μολύνσεις).

Η ανάγκη για στολισμό του ίδιου του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του είναι πολυτελής. Πηγάζει από την έμφυτη αγάπη του για τó ώραίο. Και σ' αυτόν τόν τομέα παρατηρούμε εξέλιξεις. Η καλλιέργεια των διαφόρων μορφών τέχνης όπως και πρόοδοι που έχουν σημειωθεί σέ δια-

φόρους κλάδους τής έπιστήμης, τής βιοτεχνίας, τής βιομηχανίας, τής τεχνολογίας έχουν συμβάλει άποτελεσματικά. Διαπιστώνουμε βέβαια ότι ή εξέλιξη στην περιοχή αυτή δέν συμβαδίζει με την ροή του χρόνου. Για να περιοριστούμε σ' ένα μόνον παράδειγμα, τó θαύμα του Παρθενώνα δέν είναι έπίτευγμα τής σύγχρονης έπιστημονικής και τεχνολογικής έκρήξεως. Άλλά δέν είναι αυτό τó θέμα μας.

Κάτι ανάλογο ισχύει και για την κάλυψη τής ανάγκης του ανθρώπου για διασκέδαση. Και έδώ οι εξέλιξεις που έχουν πραγματοποιηθεί δίνουν περισσότερες δυνατότητες. Άλλο τó θέμα αν είναι και ποιτικά, αξιολογικά καλύτερες.

Η ανάπτυξη των συγκοινωνιακών μέσων με τες άπαραίτητες ύποδομές έχει διευκολύνει τες μετακινήσεις μας για διοριστικούς, ψυχαγωγικούς και μορφωτικούς σκοπούς, για την έπικοινωνία των ανθρώπων. Τηλέγραφος και τηλέφωνο άποτελούν γέφυρες έπικοινωνίας. Ραδιόφωνο και τηλεόραση μπορούν να διασκεδάσουν, να ενημερώνουν, να προσφέρουν γνώσεις.

Και στά μέσα - μεθόδους που ικανοποιούν την δίψα για γνώση έχει συντελεσθεί πρόοδος από τες έπιγραφές, τες περιγραμμές και τους παπύρους, την τυπογραφία μέχρι τά σύγχρονα ηλεκτρονικά μέσα (διαδίκτυο).

Όλα αυτά τά έπιτεύγματα στους διάφορους τομείς, είναι άποτέλεσμα προσπάθειών έκατομμυρίων ανθρώπων έπί πολλούς αιώνες. Άποτελούν προϊόντα σωματικών, διανοητικών και ψυχικών εργασιών που πυροδοτήθηκαν από τες ανάγκες του ανθρώπου. Διαπιστώνουμε ότι οι ανάγκες μας σημείωσαν στο πέρασμα του χρόνου αύξηση. Πολλαπλασιάστηκαν. Δέν μπορεί να συγκριθεί τó πλθθος των αναγκών που ικανοποιούνται σήμερα με εκείνες τες στοιχειώδεις και έλάχιστες των προγόνων μας. Παράλληλα με την προσπάθεια τής ικανοποίησης των αναγκών, τής βελτίωσης του έπιπέδου ζωής, έκδηλώθηκε και τάση για επέκταση του έχειν. Πρόκειται για έπι-

θυμία να εξασφαλιστούμε για πολύ καιρό; Για να έχουμε «πολλά αγαθά κείμενα εις ἔτη πολλά» και να λέμε στην ψυχή μας «φάγε, πίε, εὐφραίνου»; Πάντως στην ἐγχρήματη οἰκονομία δὲν ἔχουμε ἀνάγκη να χτίσουμε μεγαλύτερες ἀποθήκες. Ἄν κάποιες ἀνάγκες (πεῖνα, δίψα) παρουσιάζουν τὸ φαινόμενο τοῦ κορεσμοῦ, πρόσκαιρα ἔστω, ἢ πλεονεξία εἶναι ἀκόρεστη, γίνεται ἀπληστία. Ἀποτελεῖ ἔκφραση μᾶς νοσηρῆς ψυχικῆς καταστάσεως πού ἐκτρέφει κενοδοξία, δίψα για δύναμη καὶ ἐπιβολὴ στους ἄλλους. Γιατί ὁ πλοῦτος εἶναι δύναμη.

Παρά ταῦτα ὅμως δὲν εἴμαστε εὐτυχημένοι. Δὲν εἴμαστε πῶς εὐτυχημένοι ἀπὸ τοὺς προγόνους μας πού ικανοποιούσαν λιγότερες ἀνάγκες. Τὸ γεγονός ὅτι ἔχουμε περισσότερες ἀπολαύσεις καὶ ἔχει διευρυνθεῖ τὸ ἔχειν μας δὲν μᾶς κάνει πῶς εὐτυχημένους. Ὁ ἀρχιμάστορας Σόλνες λέει ὅτι τὰ σπίτια πού τόσα χρόνια ἔφτιαχνε δὲν ἀξίζουν τίποτε, ἂν καὶ ἦσαν «περίφημα». Τὰ χαρακτηρίζει ἄχρηστα, ἐπειδὴ δὲν μποροῦν νὰ κάνουν τοὺς ἐνοίκους τους εὐτυχημένους. Δὲν μποροῦμε νὰ διαφωνήσουμε βᾶσιμα μὲ τὴν θλιβερὴ διαπίστωσή του. Καὶ τὰ «σπίτια» πού φτιάχουμε ὅλοι ἐμεῖς, οἱ ἄνθρωποι, δηλαδὴ τὰ ἐπιτεύγματα μας σ' ὄλους τοὺς τομεῖς ἐπὶ αἰῶνες τώρα, ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ὑλικά καὶ ἄυλα (μουσική, γνώση κ. ἄ.), πού ικανοποιῦν διάφορες ἀνάγκες μας, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς κάνουν εὐτυχημένους. Δὲν εἶναι ἄχρηστα, ἀλλὰ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς εξασφαλίσουν τὴν εὐδαιμονία.

Ἡ δίψα μας για εὐτυχία εἶναι πνευματικῆς τάξεως. Ὅπως δὲν ικανοποιεῖται ἡ πεῖνα τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν εἰσπνοὴ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρα, ὁσονδήποτε καθαρὸς καὶ δροσερὸς κι ἂν εἶναι ἢ μὲ τὸ νὰ κυττάζει ψάρια, ὅπως δὲν ξεδιψᾶμε πίνοντας θαλασσινὸ νερό, ἔτσι δὲν μποροῦν νὰ δώσουν εὐτυχία τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου, πού ικανοποιῦν πρόσκαιρες ἀνάγκες. Οὔτε ἀκόμη καὶ οἱ ἐπιτυχίες σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος.

Ὅπως ὁ ἀρχιμάστορας Σόλνες πού ἔφτιαχνε «περίφημα» σπίτια για νὰ εἶναι

εὐτυχημένοι οἱ ἐνοικοί τους, ἔτσι κι ἐμεῖς, στὴν πλειονότητά μας, συγκεντρώσαμε τὴς προσπάθειές μας στὴν ικανοποίησιν μᾶς φύσεως ἀναγκῶν μας, νομίζοντας ὅτι ἔτσι θὰ κατακτούσαμε τὴν εὐτυχία. Ἡ προσδοκία μας διαψεύσθηκε. Προχωρήσαμε στὸν πολλαπλασιασμὸ τῶν ἀναγκῶν μας. Ὡθούμενοι ἀπὸ τὴν δίψα τῆς εὐδαιμονίας, ἐγκλωβιστήκαμε στὸν εὐδαιμονισμό. Πορευόμαστε μέσα στὴν πλάνη μας χωρὶς νὰ σταθοῦμε νὰ διερωτηθοῦμε: Γιατί δὲν εἴμαστε εὐτυχημένοι μὲ τὴν ικανοποίησιν τῶν βασικῶν μας ἀναγκῶν καὶ ὄλων τῶν ἄλλων πού ἔχουμε δημιουργήσει; Μήπως ἔχουμε πάρει ἐσφαλμένο δρόμο; Μήπως προσπαθοῦμε νὰ βροῦμε τὴν εὐτυχία ἐκεῖ πού δὲν ὑπάρχει;

Οὔτε προστὰ στὰ ἀδιέξοδά μας (ἀνικανοποίητο, κατάθλιψη καὶ ἄλλα ψυχικὰ νοσήματα, ὑποβάθμιση διαπροσωπικῶν σχέσεων, κοινωνικὴ ἀδικία, καταστροφὴ φυσικοῦ περιβάλλοντος, κ. ἄ.) δὲν στεκόμαστε νὰ ἀναθεωρήσουμε τὰ κριτήριά μας, τὴν μέχρι τώρα πορεία μας, ἀτομικὴ καὶ συλλογικὴ. Μένουμε μόνον στὶς διαπιστώσεις ὅπως ὁ ἀρχιμάστορας Σόλνες. Ἀντὶ νὰ ἀναθεωρήσει τὶς ἀντιλήψεις του, τὴν στάση του, ἀπέναντι σὲ θεμελιώδη ζητήματα ζωῆς, ὁ ἀρχιμάστορας Σόλνες στρέφεται στὴν οὐτοπία. Μήπως δὲν εἶναι οὐτοπία ἢ ἀναζήτησιν τῆς εὐτυχίας σὲ χώρους ἄσχετους, ὅπως εἶναι ἡ ικανοποίησιν τῶν διαφορῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, ἢ εὐμάθεια; Μήπως τὸ ψυχικὸ μας κενό, ἢ ἔλλειψη πληρότητας στὴ ζωὴ μας ἐπιβεβαιώνουν τὸ γεγονός ὅτι δὲν εξασφαλίζουμε τὴν εὐτυχία μὲ τὴν ικανοποίησιν μόνον τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν, οὔτε μὲ τὴν διεύρυνσιν τῶν ὑλικῶν ἀπολαύσεων; Μήπως ὁ καταναλωτισμὸς ἀποτελεῖ ὑποσυνείδητη προσπάθεια ἀναπληρώσεως ψυχικοῦ κενοῦ; Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἴμαστε εὐτυχημένοι, ἐὰν ἀγνοοῦμε ἢ ὑποτιμοῦμε τὴν ἀθέατη, οὐσιαστικὴ, ἀθάνατη διάστασιν τῆς υπάρξεώς μας καὶ τὶς ἀνάγκες τῆς;

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Η ΝΕΩΤΕΡΗ ΒΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Η ΠΙΣΤΗ ΣΤΟΝ ΘΕΟΝ

Ο κ. Άρης Πατρινός, απόφοιτος του ΕΜΠ, στην έν γένει επιστημονική του σταδιοδρομία στο έξωτερικό, είναι μεταξύ των τριών συντονιστών της Πολυεθνικής Έρευνητικής Ομάδας, η οποία το έτος 2000 ανακάλυψε στην παγκόσμια κοινότητα την χαρτογράφηση του 99,9% του ανθρώπινου *D.N.A.*

Σε συνέντευξή του στην εφημερίδα «Καθημερινή» στις 10 Ἀπριλίου τ. έ., αναφερόμενος στο έρευνητικό του έργο μεταξύ των άλλων εδήλωσε και τὰ ακόλουθα: «Οί μονοκύτταροι οργανισμοί περιέχουν τὸ λιγότερο περίπου διακόσια γονίδια, πὸν λειτουργοῦν σάν μία καλοκοιμισμένη ὀρχήστρα, παράγοντας μία σειρά ἀπὸ πρωτεΐνες, οἱ ὁποῖες μετὴν σειρά τους κάνουν ἕνα σωρὸ ἐνδιαφέροντα πράγματα συμβάλλοντας ἐνεργὰ στὴν λειτουργία τῶν ζωϊκῶν οργανισμῶν».

Καὶ στὴν ἐρώτηση τοῦ δημοσιογράφου, ποῖος εἶναι ὁ διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας αὐτῆς ἀπεφάνθη: «Ἡ ἀβίαστη ἀπάντηση εἶναι, ὁ Θεός. Εἶναι πολὺ δύσκολο γιὰ μένα νὰ δεχθῶ ὅτι ὅλη αὐτὴ ἡ ἀρμονικὴ συνεργασία τρισεκατομμύριων ἐμβίων οργανισμῶν εἶναι ἀπλῶς ἀποτέλεσμα μιᾶς χαοτικῆς συμπεριφορᾶς. Ἐπομένως θὰ ἔνοιωθα περισσότερο ἀνετα σὲ μία ἀπάντηση πὸν θὰ εἶχε τὸν Θεὸν στὸν ρόλο αὐτόν. Οἱ αἰσθήσεις μας ἀντιλαμβάνονται μόνον ἕνα μικρὸ ποσοστὸ τῆς πραγματικότητας, ἡ ὁποία μᾶς περιβάλλει. Ὑπὸ αὐτὴν τὴν ἔννοια κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐγγυηθεῖ ὅτι τὸ μυαλό μας, ὅσον πολὺπλοκο καὶ ἐξελιγμένο καὶ ἂν εἶναι, μπορεῖ νὰ συλλάβει ὅλες ἡ κάποιες διαστάσεις τοῦ νοήματος τῆς Δημιουργίας». Εἰδικώτερα ἀναφερόμενος στὶς θεωρίες τῆς ἐξελιξεως τῶν εἰδῶν καὶ στὶς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις εδήλωσε: «Δὲν βλέπω καμμιά ἀντίφαση μεταξύ τῆς πίστεως στὸν Θεὸν καὶ στὶς ἀπόψεις τῶν θεωριῶν αὐτῶν.

Ποιοὶ εἴμαστε ἐμεῖς γιὰ νὰ κρίνουμε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κανόνισε ὥστε ἡ ζωὴ νὰ ξεκινήσει καὶ νὰ ἐξελιχθεῖ ὅπως ἐξελίχθηκε;».

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΙΔΙΟΥ ΤΩΝ ΣΚΟΠΙΩΝ

Τὴν στιγμή πὸν συντάσσονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς ὑφίσταται ἔντονη κινητικότητα μετὰ προοπτικὴ ἐνδεχομένως τελικὴ συμφωνία γύρω ἀπὸ τὸ θέμα τῆς ὀνομασίας τοῦ κρατιδίου τῶν Σκοπίων. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ ἔχει χρονίσει πέραν τῆς δεκαετίας μετὰ τὴν διάλυση τῆς πρώην Γιουγκοσλαβίας σὲ πολλὰ κράτη, ὅπως καὶ αὐτὸ μετὰ τὸ προσωρινὸ ὄνομα τῆς πρώην Γιουγκοσλαβικῆς Δημοκρατίας τῶν Σκοπίων.

Ἡ πρὸ μηνῶν ἐνέργεια τῆς Ἀμερικανικῆς Κυβερνήσεως γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῆς Δημοκρατίας τῶν Σκοπίων μετὰ τὸ ὄνομα «Μακεδονία» ἀποτελεῖ μία μὴ φιλικὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδας πράξη, κρίνομένη μετὰ τὸ περιεχόμενο ὁμοφώνου ἀποφάσεως τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (17 Ἰανουαρίου 1992), ἡ ὁποία μετὰ ἄλλων ἀναφέρει: «Ἡ χρῆση τῶν ὀνομάτων “Μακεδόνας”, “Μακεδονία” δὲν ἔχει ἀθῶα κίνητρα. Ἡ ψευδεπίγραφη “Μακεδονία” διεκδικεῖ τὴν πραγματικὴ Μακεδονία καὶ δὲν δικαιούται νὰ ἀποκτήσει μετὰ διεθνή ἀναγνώριση ἕνα πλεονέκτημα, πὸν δὲν ἔχει κανένα κράτος στὸν κόσμον, δηλαδὴ νὰ χρησιμοποιεῖ ἕνα ὄνομα πὸν ἀπὸ μόνον τοῦ προπαγανδίζει ἐδαφικὲς ἐπιδιώξεις».

Καὶ τὸ τελευταῖο, ἂν καὶ φαίνεται κάπως ὑπερβολικὸ, ἔχει ἱστορικὴ ἐρμηνεία. Ὁ Γιουγκοσλάβος ἡγέτης Τίτο στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια ἔδωσε τὸ ὄνομα «Μακεδονία» στὴν περιοχή τοῦ κράτους τῶν Σκοπίων καὶ συνέδραμε ἐνεργὰ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Κομμουνιστικοῦ Κόμματος Ἑλλάδας τὴν περίοδο 1946 - 49, ἡ ἐπικράτηση τῆς ὁποίας θὰ εἶχε σάν συνέπεια τὴν ἀπόσπαση τῆς Ἑλληνικῆς

Μακεδονίας από τὸν ἐθνικὸ κορμὸ, καὶ ἐκεῖνον τῆς περιοχῆς τῶν Σκοπιῶν στὴν δημιουργία τῆς «Μακεδονίας τοῦ Αἰγαίου» μὲ στόχο τὴν ἐξοδὸ τῶν χωρῶν τοῦ κομμουνιστικοῦ συνασπισμοῦ στὸ Αἰγαῖο.

Μεταγενέστερα πάλι τὸ ἔτος 1965 σὲ ἐπίσημη ἐπίσκεψη τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδας Γ. Παπανδρέου στὸ Βελιγράδι ἐτέθη σὲ αὐτὸν ζήτημα «Μακεδονικῆς μειονότη-
τας» -γράφε Σλαβομακεδονικῆς- ἐγκατεστη-
μένης σὲ ἑλληνικὰ ἐδάφη, γεγονός που σημαί-
νει ὅτι κατὰ καιροὺς οἱ βόρειοι γείτονές μας
υποδαυλίζουν ἀλτρωτικὲς ἐπιδιώξεις.

Ἐφ' ὅσον τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει λάβει διεθνή
ἐκταση καὶ ἤδη δεκάδες ἰσχυρὰ καὶ μικρότε-
ρα κράτη ἔχουν ἀναγνωρίσει τὸ κράτος αὐτὸ
μὲ τὸ ὄνομα «Μακεδονία», ἡ ἀντίδραση ἀπὸ
ἐλληνικῆς πλευρᾶς δὲν ὑπῆρξε, ὅσον ἐπέβαλ-
λαν οἱ περιστάσεις τόσο ἔντονη, κυρίως στὰ
θέματα ἐνημερώσεως τῆς διεθνoῦς κοινῆς γνώ-
μης καὶ τῶν ἀρμοδίων διεθνῶν ὀργανισμῶν.

Τὸ Ἰνστιτοῦτο Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων
τῆς Σουηδίας καὶ τὸ Πανεπιστήμιον *Lund* τὸ
ἔτος 1995 ἀνέφερε ὅτι: «Οἱ Εὐρωπαῖοι ὑπουρ-
γοὶ δὲν γνωρίζουν ἱστορία. Δὲν γνωρίζουν ὅτι
ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας δὲν εἶναι μόνον
ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν
Εὐρωπαϊῶν διότι ἡ Μακεδονία ἄμεσα ἢ ἔμ-
μεσα διέδωσε τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμὸ σὲ Ἀνα-
τολὴ καὶ Δύση, γεγονός τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίδρα-
ση φθάνει ἕως τῆς ἡμέρας μας».

Ἡ ἑλληνικὴ ἐφεκτικότητα ἐξ ἀρχῆς μέχρι
καὶ σήμερα στὸ ζήτημα αὐτὸ ὀδήγησε δικαι-
λογημένα ἢ μὴ σὲ καταστάσεις, οἱ ὁποῖες ἤδη
ἐκ τῶν πραγμάτων φαίνονται μὴ ἀναστρέψι-
μες ὑπὸ ὁμαλῆς συνθήκης.

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΙ ΔΕΣΜΟΙ

Ὁ λαὸς μας ἀνέκαθεν καμάρωνε γιὰ τὴν
συνεκτικότητα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας,
τοὺς ἰσχυροὺς δεσμούς, τὴν θυμαστικὴ ἀλλη-
λοὑποστήριξη ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς. Στὴν
Ἑλλάδα τὰ παιδιά ἀπολαμβάνουν τὴν πάσης
φύσεως στήριξη (οἰκονομική, στεγάσεως, πα-
ροχῆς ὑπηρεσιῶν) τῶν γονέων τους ἕως καὶ
προχωρημένη ἡλικία, ἐνῶ οἱ ἡλικιωμένοι πε-

ριθάλπονται ἀπὸ τὰ παιδιά καὶ τὰ ἐγγόνια
τους σὲ μεγαλύτερο ποσοστὸ ἀπὸ κάθε ἄλλη
χώρα τῆς Εὐρώπης. Ὅμως σιγὰ σιγὰ τὸ πρό-
τυπο αὐτὸ ξεθωριάζει ἀπὸ μιὰ σειρά κοινωνι-
κο - οἰκονομικὲς αἰτίες. Ἡ σύγκριση ἀνάμεσα
στὶς ἀπογραφὰς πληθυσμοῦ τῶν ἐτῶν 1981 -
2001 δίνουν μιὰ πρώτη εἰκόνα γιὰ τὶς ἀλλα-
γές, οἱ ὁποῖες ἔχουν συντελεσθεῖ τουλάχιστον
σὲ δομικὸ ἐπίπεδο.

Συγκεκριμένα στὴν Ἑλλάδα σήμερα ὑπάρ-
χουν πολλοὶ διαφορετικοὶ τύποι οἰκογενειῶν.
Κατ' ἀρχὴν ἡ παραδοσιακὴ πυρηνικὴ οἰκογέν-
εια ἢ ὁποῖα δημιουργεῖται μὲ τὸν γάμο καὶ
περιλαμβάνει γονεῖς καὶ παιδιά. Ἐπίσης ὑπάρ-
χουν πολλὲς μονογονεϊκὲς οἰκογένειες ποὺ
προκύπτουν ἀπὸ χρεῖα, διαζύγια ἢ πρόκει-
ται γιὰ ἀνύπαντρες μητέρες. Τέλος ὑπάρχουν
καὶ οἰκογένειες χωρὶς γάμο, δηλαδὴ τὰ ζεῦγη
ποὺ συζοῦν χωρὶς -ἢ σπανιότερα με-
παιδιά, καταστάσεις ποὺ διαρκῶς αὐξάνουν ἀριθμη-
τικά.

Ὅ,τι ἐδημιούργησε ἀπὸ αἰῶνες ἡ ἑλληνι-
κὴ χριστιανικὴ παράδοση, ἐμπνεομένη ἀπὸ
τὴν χριστιανικὴ διδασχὴ κινδυνεύει σὲ ἓνα ση-
μαντικὸ βαθμὸ νὰ καταλυθεῖ μὲ ὅποιες δυσμε-
νεῖς συνέπειες συνεπάγεται αὐτό.

Στὴν προκειμένη περίπτωσι οἱ ἐπιδράσεις
ἀπὸ τὰ ἤθη ἄλλων κοινωνιῶν εἶναι προφα-
νεῖς. Ἡ διαδεδομένη πλέον ἐπικοινωνία με-
ταξὺ τῶν λαῶν συνεπάγεται καὶ τὴν μόλυνση
ὑγιέστερων κοινωνικῶν ὁμάδων ἀπὸ ἐστίες
τοῦ κακοῦ, οἱ ὁποῖες ἀναπτύσσονται σὲ ἠθικὰ
χαλαρώτερες κοινωνίες. Ἡ ἀμφίδρομη τουρι-
στικὴ κίνηση, ἡ δορυφορικὴ τηλεόραση, οἱ
σπουδὲς στὸ ἐξωτερικὸ δημιουργοῦν τὶς προῦ-
ποθέσεις γιὰ τὴν βαθματικὴ ἐπίδραση ξένων
προτύπων στὰ δικά μας ἤθη.

Τὰ στατιστικὰ στοιχεῖα, ποὺ δίδονται ἀπὸ
τὸν ἡμερήσιον τύπο ἐπ' αὐτῶν καὶ γεννοῦν
ἀνησυχίες γιὰ τὸ μέλλον, πρέπει νὰ διεγείρουν
τὴν ὑγιᾶ ἀντίδραση τῆς μεγάλης σιωπηλῆς
πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν γιὰ τὴν ἐνίσχυση
τῶν οἰκογενειακῶν δεσμῶν, ὅπως ἡ παράδο-
ση τοῦ τόπου καὶ οἱ ἠθικὲς ἐπιταγές τοῦ Εὐαγ-
γελίου ἐπιβάλλουν.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Αυτές τις ημέρες, η Κυβέρνηση προχωρεί στην νομοθετική ρύθμιση για την αξιολόγηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στο θέμα αυτό έχουμε αναφερθεί σε προηγούμενα τεύχη των «Ακτίων». Όπως είναι γνωστό, στις 19 Μαΐου, στο Μπέργκεν της Νορβηγίας, άρχισε η Σύνοδος των Ευρωπαίων Υπουργών Παιδείας. Στη Σύνοδο αυτή, η Υπουργός Παιδείας Κα Γιαννάκου, θά ήθελε να παρουσιάσει το στοιχείο αυτό, δηλαδή το θεσμό της 'Αξιολόγησης των Πανεπιστημίων μας, ως πρώτη ένδειξη προσαρμογής των ελληνικών ΑΕΙ, προς τα όσα έχουν αποφασισθεί σε προηγούμενες Συνόδους για τη σύγκλιση των συστημάτων σπουδών, προς ένα ενιαίο κοινώς αποδεκτό σύστημα εκπαίδευσης. Η Ελλάδα, μέχρι σήμερα, δεν έχει κάνει τίποτε, στα θέματα προσαρμογής και αναβάθμισης των σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Όχι βέβαια, διότι βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα ποιότητας σπουδών, αλλά διότι, μέχρι σήμερα, ενώ όλοι παραδέχονται ότι, «ή κατάσταση στην Ανωτάτη Εκπαίδευση είναι επίεικώς απαράδεκτη», καμμιά Κυβέρνηση δεν ασχολήθηκε σοβαρά με το πολύ μεγάλο πρόβλημα της παιδείας στη χώρα μας.

Εκείνο όμως, που προκαλεί μεγάλη απορία είναι, η αντίδραση της 'Ομοσπονδίας των Πανεπιστημιακών, εν όψει της Συνόδου του Μπέργκεν, διότι, όπως ανακοίνωσαν πλήττεται ο δημόσιος και δωρεάν χαρακτήρας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, έφ' όσον η χώρα μας προχωρήσει στην υιοθέτηση των αποφάσεων της Μπολόνια. Έτσι, έχουν κηρύξει άπεργία για τρεις ημέρες εις ένδειξη διαμαρτυρίας! Και να σκεφθεί κανείς ότι, έχουν αποχωρήσει από τον έθνικό διάλογο για την Παιδεία, που έχει οργανώσει το Έθνικό Συμβούλιο Παιδείας (ΕΣΥΠ), από τη δεύτερη συνεδρίασή του!

Πολλοί «κόπτονται» για τη δωρεάν τριτοβάθμια εκπαίδευση, αλλά λίγοι είναι αυτοί που γνωρίζουν και όμολογούν την πραγματικότητα. Βεβαίως, θά πρέπει να είναι δωρεάν ή παρεχόμενη τριτοβάθμια εκπαίδευση αλλά, υπό ορισμένους όρους. Δεν πρέπει να γίνεται

κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος με το σύστημα που επικρατεί σήμερα στα Πανεπιστήμια μας με τους «αιώνιους φοιτητές». Κι ακόμη με το καταστρεπτικό σύστημα, να «τελειώνουν τυπικά τα έτη σπουδών και να σου λένε ότι "είναι στο πτυχίο" και να χρωστούν μαθήματα και Έργαστήρια του α' και β' εξαμήνου!! Σύνθηες άκουσμα: «Είμαι στο πτυχίο» και εις άπάντηση της έρώτησης, πόσα μαθήματα χρωστά, να σου λένε 20 ή 25!! Αυτά, είναι λίγα από τα πολλά που συμβαίνουν στα Πανεπιστήμια μας. Υπάρχουν βέβαια και οι εξαιρέσεις. Είναι όμως μικρό το ποσοστό των φοιτητών που παρακολουθούν συστηματικά τα μαθήματά τους, περνούν κανονικά τὰ εξάμηνά τους, χωρίς να χρωστούν μαθήματα και παίρνουν το πτυχίο τους κανονικά, στον προβλεπόμενο από τον κανονισμό σπουδών χρόνο.

Έπειτα μη ξεχνάμε ότι υπάρχει και η ιδιωτική τριτοβάθμια εκπαίδευση, με τα όνομαζόμενα, Κέντρα Έλευθέρων Σπουδών. Σε αυτά καταβάλλονται δίδακτρα, καθώς και άλλα έξοδα σπουδών. Ίσως πολλοί δεν γνωρίζουν ότι, από έρευνα που έγινε, διαπιστώθηκε ότι, ο αριθμός των σπουδαστών στα Κέντρα αυτά ανέρχεται σε 30.000. Ο αριθμός των Κέντρων αυτών φθάνει τα 40, εκ των οποίων 30 είναι Άγγλικά, 5 είναι Γαλλικά και τα υπόλοιπα είναι από τις Η.Π.Α., καθώς και από άλλα κράτη. Οι σπουδές δεν είναι ελεγχόμενες από το Κράτος και οι τίτλοι σπουδών δεν εξασφαλίζουν ισοτιμία και αντιστοιχία με αυτούς που χορηγούν τα ελληνικά ΑΕΙ. Έάν υπολογίσουμε και τους Έλληνες σπουδαστές του έξωτερικού, που ανέρχονται πάνω από 20.000, τότε μπορούμε να κατανοήσουμε, σε ένα πλαίσιο γενικής εκτιμήσεως, πόσο δωρεάν είναι η τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα και ποιά η ποιότητα σπουδών που παρέχουν τα Πανεπιστήμια μας, σε σύγκριση με τις σπουδές που παρέχουν τα Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

Όμότιμος Καθηγητής
Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΚΤΙΝΕΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2005

ΑΠΙΣΤΙΑ

- Πιστεύετε;
- Όχι.

Αὐτὸς ὁ διάλογος ἀκούγεται συχνά. Ἄνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα; Πολλὲς φορές ὄχι. Ἄλλοι ἀπαντοῦν ἔτσι, γιατί πιστεύουν ὅτι ἡ ἀπιστία εἶναι ἴδιον τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Ἄλλοι, γιατί θέλουν νὰ πρωτοτυπήσουν ἀπέναντι τῶν πολλῶν. Ἄν τοὺς στριμώξετε ὅμως λίγο, θὰ διαπιστώσετε ὅτι ἡ ἀπιστία τους ὅπως καὶ τὰ στηρίγματά της εἶναι σχεδὸν μηδενικά.

Βρέθηκα σὲ μιὰ συντροφιά. Δίπλα μου καθόταν μιὰ κυρία. Ἄνοιξε τὴν τσάντα της, ἔβγαλε ἐπιδεικτικὰ τὸν χρυσὸ της ἀναπτῆρα καὶ ἄναψε τὸ τσιγάρο της. Τράβηξε μιὰ ρουφηξιὰ καὶ μᾶς φύσηξε τὸν καπνὸ στὰ μούτρα. Ἡ συντροφιά εἶχε ἀρχίσει μιὰ πολλὴ σοβαρὴ κουβέντα. Θέμα: Ἡ ἀπιστία. Ἡ κυρία μὲ τὸν χρυσὸ ἀναπτῆρα, ἀφοῦ ἐπανελάβε ἀρκετὲς φορές τὴν ἀπρέπεια νὰ φυσάει τὸν καπνὸ της στὰ μούτρα μας, μῆκε ἀπρόσμενα στὴν συζήτηση:

- Ἐγὼ δὲν πιστεύω τίποτα. Δὲν ὑπάρχει Θεός.

Εἶπε τὰ λόγια αὐτὰ μὲ τέτοιο τουπέ, ὥστε ὅσοι δὲν τὴν ἤξεραν περίμεναν νὰ ἀκολουθήσει τουλάχιστον μιὰ τραταχτὴ ἐπιστημονικὴ θεμελίωσις. Ἄλλὰ ἡ κυρία, μὴ ἔχουσα τί ἄλλο νὰ πῆ, σταμάτησε ἐκεῖ. Δὲν κρατήθηκα. Ἡξερα ἄλλωστε, ὅτι οἱ γραμματικὲς της γνώσεις δὲν συμβάδizαν μὲ τὸν χρυσὸ της ἀναπτῆρα.

- Καὶ πῶς ἀποδεικνύονται αὐτὰ τὰ δύο «δὲν» κυρία μου; τὴν ἐρώτησα. Καὶ γιὰ νὰ προλάβω μιὰν ἀπάντησι ἐξ ἴσου αὐθαίρετη, συνέχισα:

- Ποῦ στηρίζετε αὐτὸ τὸ «δὲν πιστεύω τίποτα»; Στὴν ἐπιστήμη; Στὴ φιλοσοφία; Ἐχετε μελετήσει τὸ θέμα καὶ δὲν βρήκατε πουθενὰ τὸν Θεό; Καὶ τί βρήκατε; Μποροῦ-

με νὰ ἀκούσωμε τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν σας;

Ἡ καὶμένη ἢ κυρία ἔμεινε ἄφωνη. Ὡς ἐκείνη τὴν στιγμὴ δὲν εἶχε σκεφθῆ ὅτι ὅταν λέμε κάτι, πρέπει καὶ νὰ τὸ ἀποδεικνύωμε. Καὶ δὲν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸ μυαλό της ἡ σκέψις ὅτι ἕνας ἀνθρώπος ποὺ δὲν ξέρει σχεδὸν γραφὴ καὶ ἀνάγνωσι, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφαίνεται μὲ τόσο θράσος γιὰ τόσο σπουδαῖα θέματα. Θέματα γιὰ τὰ ὅποια ἔχει ἀσχοληθῆ αἰῶνες τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, ἔχουν γραφῆ χιλιάδες τόμοι περισπούδαστων βιβλίων καὶ τὰ ἔχουν δεχθῆ μεγάλοι ἐπιστήμονες καὶ φιλόσοφοι καὶ δισεκατομμύρια ἀνθρώπων. Καὶ τὸ σπουδαιότερο: Ἐκατομμύρια ἀνθρώπων ἔχουν ὑπογράψει μὲ τὸ αἷμά τους αὐτὲς τὴς μεγάλης ἀλήθειες.

Εἶναι περίεργο! Προκειμένου γιὰ θέματα ἔξω ἀπὸ τὴν ἐιδικότητά μας καὶ τὴν ἐπιστήμη μας, τολμοῦμε τὸ πολὺ μιὰ γενικὴ διατύπωσι γνώμης, χωρὶς φυσικὰ νὰ διεκδικοῦμε τὸ ἀλάθητο. Ὅταν ὅμως πρόκειται γιὰ θεολογικὰ θέματα, ὠρισμένοι ἀνθρώποι νομίζουν ὅτι μποροῦν νὰ ἀποφαίνωνται ὡς εἰδικοί. Καὶ ἂς μὴν ἔχουν διαβάσει οὔτε τὴν Ἁγία Γραφή.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ κάτι ἄλλο. Ὅλοι σχεδὸν οἱ φανατικοὶ ἀρνῆται τῆς πίστεως, στὴν πρώτη δυσκολία, στὸν πρῶτο κίνδυνο, ἀναφωνοῦν: «Παναγία μου. Χριστέ μου.». Ποῦ σημαίνει ὅτι στὸ βάθος πιστεύουν καὶ πολὺ μάλιστα, ἀφοῦ στὴν δυσκολία καὶ στὸν κίνδυνο ἐκφράζεται ὁ πραγματικὸς μας ἑαυτός. Καὶ σκέπτεται κανεὶς: Τί καλὰ θὰ ἦταν νὰ εἶχαν καὶ οἱ πιστοὶ τόσο μεγάλη πίστι! Ἄρκεῖ, βεβαίως, νὰ μὴν τὴν ἐκφράζουν μόνον ὅταν τὰ βρίσκουν σκοῦρα. Ἄλλὰ σὲ ὅλη τους τὴ ζωὴ.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Rodion Shchedrin (1932 -)

Ο ρώσος Ροδιών Σεντρίν ήταν 35 ετών, όταν, το 1967, συνέθεσε το έργο «*Σουίτα Κάμεν*», βασισμένο στη γνωστή όπερα του Μπιζέ «*Κάμεν*». Το έργο του Σεντρίν έγινε άμέσως πολύ αγαπητό στους φιλόμους και το όνομα του συνθέτη πασιγνώστο σε όλο τον κόσμο.

Ο Σεντρίν γεννήθηκε στη Μόσχα στις 16 Δεκεμβρίου του 1932. Ο πατέρας του ήταν συνθέτης και βιολονίστας, καθηγητής στο περίφημο Ωδείο της Μόσχας. Αν και υπηρέτησε από το 1973 ως τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1990, ως πρόεδρος της Σοβιετικής Ένωσης Συνθετών (ή Ένωση αυτή ιδρύθηκε από το Σοστακόβιτς), ο Σεντρίν ποτέ δεν υπήρξε μέλος του Κομμουνιστικού Κόμματος. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του είχε την καθολική αναγνώριση ως ανεξάρτητος πολιτικά και έτοιμος πάντοτε να βοηθήσει χωρίς διακρίσεις τους συναδέλφους του συνθέτες. Το 1976 έγινε άντεπιστέλλον μέλος της Ακαδημίας Καλών Τεχνών της Βαυαρίας και το 1989 έγινε μέλος της Ακαδημίας Τεχνών του Βερολίνου.

Ο Σεντρίν προέρχεται από πιστή οικογένεια (ο παππούς του ήταν ιερέας) και συχνά συνέθετε θρησκευτική μουσική πολύ πριν ή *Περεστρόϊκα* δώσει την θρησκευτική ελευθερία στους πολίτες. Δεν δίσταζε να υποστηρίξει τη πίστη του στην Ορθοδοξία ακόμα και σε δύσκολες εποχές. Ανάμεσα στα πιο σημαντικά έργα θρησκευτικής μουσικής ξεχωρίζουμε τα εξής, που θ' άξιζε κά-

ποια στιγμή να τα ακούσουμε: «*Ο Σφραγισμένος Άγγελος*» για μικτή χορωδία, και τα «*Σιχηρά*», το οποίο γράφτηκε το 1987 για τον εορτασμό των 1000 χρόνων του Χριστιανισμού στη Ρωσία.

Μουσική Έπικαιρότητα

Την Τρίτη 3 Μαΐου ε.ε. «έφυγε» πλήρης ηλικιών, σε ηλικία 97 ετών, στην Τιφλίδα της Γεωργίας όπου ζούσε, ο μεγάλος Έλληνας μαέστρος Όδυσσέας Δημητριάδης. Ο Όδυσσέας Δημητριάδης θεωρείται, όχι άδικα, από τους μεγαλύτερους μουσικούς του 20ού αιώνα. «Έλληνική ψυχή με ρώσικη θλίψη», είχε χαρακτηριστεί ο Έλληνας καταγωγής μουσικός. Εκτός από μαέστρος ήταν και αξιόλογος συνθέτης από νεαρή ηλικία, όπως το έργο που έγραψε στα Ποντιακά, σε ηλικία μόλις 17 ετών, με τίτλο «Οι πρόσφυγες στην Ελλάδα».

Παντοτινό του όνειρο ήταν να ζήσει μόλις στην Ελλάδα. Δυστυχώς το όνειρό του έμεινε άπραγματοποίητο, λόγω της αδιαφορίας του ελληνικού κράτους. Κατάφερε μόνο μερικές εμφανίσεις με τη Κρατική Ορχήστρα Αθηνών και την αντίστοιχη της Θεσσαλονίκης. Κι αυτό χάριν πολλών προσπαθειών που κατέβαλλαν Έλληνες μουσικοί που γνώριζαν τόσο την αξία του, όσο και την αγάπη του για την Ελλάδα, αλλά και τις οικονομικές δυσκολίες που είχε. Ο μεγάλος αυτός μαέστρος, αξιοπρεπής σε όλη του ζωή, ζούσε με σύνταξη 4.000 ρούβλια τον μήνα (δηλαδή πέντε δολάρια!).

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ

«*AKTINES*». Μηνιαίον περιοδικόν. Κυκλοφορεί την 1ην εκάστου μηνός. Ίδιοκτήτης: «Χριστιανική Ένωσις Ακτίνες», οδός Καρύτη 14, 105 61 Αθήναι, Τηλ. 3235-023. Εκδότης και Διευθυντής Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ίατρίδης, Παρθενώνος 26, 117 42 Αθήναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Τηλοκράτους 189, 114 72 Αθήναι. Τιμή τεύχους € 1,20. Έτησίαν συνδρομή, εσωτερικού € 12, εξωτερικού € 30. Η διευθυνσις επιφυλάσσει εις εαυτήν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Αναγγελία ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρισίαι δὲν δημοσιεύονται. ΚΩΔΙΚΟΣ: 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Αθήναι, Ἰούνιος 2005

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπό τίς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

π. ΗΛΙΑ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ

○ **ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ**

Προβληματισμοί και προτάσεις

ΤΡΕΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΙΕΡΕΣ:

○ **Η ΕΠΙΒΙΩΣΗ ΕΝΟΣ ΑΓΙΟΥ**

Νικόλαος Μύρων τῆς Λυκίας

○ **ΑΦΥΠΝΙΣΤΗΣ ΣΤΟΝ ΜΩΡΙΑ**

Ἰγνάτιος Λαμπρόπουλος

○ **Ο ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ**

Ἀλέξανδρος Γκιάλας (Γ. Βερίτης)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΙΩ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΛΟΥ

Πρωτοπρεσβυτέρου

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Θεολογία - Ἱστορία - Παιδεία

*

**ΕΘΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ
ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ**

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Εκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότυπη 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283